

de/Bibliotheek
Arnhem/Centrum
Muziek

T 4805.

Ampt Epe

**Historische vereniging voor
Emst—Epe—Oene—Vaassen**

Nummer 180

www.ampt-epe.nl

Ampt Epe

Stichtingsdatum 13 oktober 1961

Nr. 180 - februari 2011

Redactie: D. Hamer, F. Schumacher, H. Tijman-Logtenberg
Redactieadres: D. Hamer, Jagtlustweg 9, 8162 NJ Epe
redactie@ampt-epe.nl

Postadres Ampt Epe: Postbus 114, 8170 AC Vaassen

Het blad verschijnt vijf keer per jaar en wordt gratis toegezonden aan de leden van de Historische Vereniging 'Ampt Epe'. De vereniging stelt zich onder meer tot doel het opwekken en versterken van de belangstelling voor de geschiedenis van Emst, Epe, Oene en Vaassen.

Bestuur:

Voorzitter: E. de Jonge, tel. (0578) 66 22 08
voorzitter@ampt-epe.nl
Secretaris: R.G. Labberton, tel. (0578) 57 62 51
secretaris@ampt-epe.nl
Penningmeester: B.J.H. Bosch, tel. (0578) 61 60 41
penningmeester@ampt-epe.nl
Ledenadministratie: S. Leijsen, tel. (0578) 61 46 64
stevenleijsen@ampt-epe.nl
Website: R.G. Labberton, tel. (0578) 57 62 51
pr@ampt-epe.nl
Leden: E. Brummel, A. van Dam, D. Hamer, H. Kloezeman en
H. Stakenburg (vice-voorzitter)

Lidmaatschap: 15,00 euro per jaar

Giro: 119.40.15 ten name van penningmeester Ampt Epe

I.S.S.N.-nr. 1383-2026

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Ampt Epe.

ATTENTIE!

N.B. Mocht u door wat voor omstandigheden ook ons blad niet hebben ontvangen, neemt u dan contact op met S. Leijsen, ledenadministratie. Gegevens zie hierboven.

***Waarschuwing:** Het aanbieden en publiceren in Ampt Epe houdt automatisch in dat er tevens toestemming wordt gegeven dat een artikel na vijf jaar gedigitaliseerd wordt door óf de vereniging óf de Gelderland Bibliotheek ten behoeve van een publieke website.*

***Digitale aanlevering:** Als redactie willen wij u vragen uw artikelen digitaal (in een Wordbestand) aan te leveren. Mocht u geen computer hebben, neem dan contact met ons op.*

UIT DE VERENIGING

Van de heer P. Beek ontving Ampt Epe een overzicht van artikelen met daarin het woord 'Epe', afkomstig uit de door de Koninklijke Bibliotheek gedigitaliseerde kranten. Het bestand zal binnenkort op de website worden geplaatst. Nu het woord website is gevallen: van onze archivaris hebben we begrepen dat er wat achterstand is in het vernieuwen van de website van het streekarchief. Hierdoor is het plaatsen van een algemene inleiding op de oud-notariële archieven en de al lang geleden aangekondigde index op boedelinventarissen vertraagd. Inmiddels heeft ons medelid D. Snieder ook het oud-notarieel archief van Heerde (1675-1811) geïndexeerd; ook dat komt op de vernieuwde site van het streekarchief. Wie wil weten wat er in Nederland via websites is te raadplegen op genealogisch en historisch terrein, adviseren wij eens te kijken op: www.geneaknowhow.net

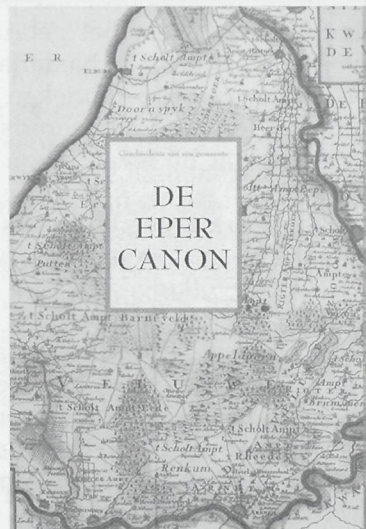
'AMPT EPE' AANGEMERKT ALS ANBI-INSTELLING

De belastingdienst heeft onze vereniging aangemerkt als een 'algemeen nut beogende instelling'. Dit is belangrijk voor het geven van giften etc.

VOORAANKONDIGING JUBILEUM / SYMPOSIUM ZATERDAG 15-10-2011, 13.30 UUR TE EPE

Zoals u wellicht weet, bestaat onze vereniging dit jaar 50 jaar. Dat wil de vereniging benadrukken door de uitgave van een dvd met daarop de verfilmde Eper canon. Dankzij subsidies van de gemeente Epe, de Rabobank en het St. Anthonie Gilde, de inzet van enthousiaste bestuursleden en filmbureau Metz uit Welsum wordt er een uniek project tot stand gebracht. Nog niet eerder werd een canon verfilmd. De dvd wordt beschikbaar gesteld aan het onderwijs in onze gemeente, maar ook aan u. Voorafgaand willen wij de dvd op een symposium tonen. Wij willen u alvast uitnodigen om aanwezig te zijn op ons jubileum/symposium.

U ontvangt in september een definitieve uitnodiging.

Iets te melden voor deze rubriek? Mail naar: voorzitter@ampt-epe.nl

CASSA, BURGEMEESTER VAN EPE IN 1944 EN 1945

René E. Taselaar

Enige jaren geleden vond ik op een ansichtkaartenbeurs in Nunspeet een gemeentelijk document, ondertekend door burgemeester Cassa van de gemeente Epe, uit september 1944. Mijn belangstelling was gewekt, vooral ook omdat er zo weinig over hem bekend bleek te zijn. Tijdens uitvoerige onderzoeken, vooral bij de heer G. Kouwenhoven in het Streekarchief in Epe en het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging, een onderdeel van het Nationaal Archief, in Den Haag, zijn veel gegevens gevonden.

Wie was Jan Jacob Cassa, de burgemeester van Epe van 9 februari 1944 tot 27 april 1945?

Voorgeschiedenis

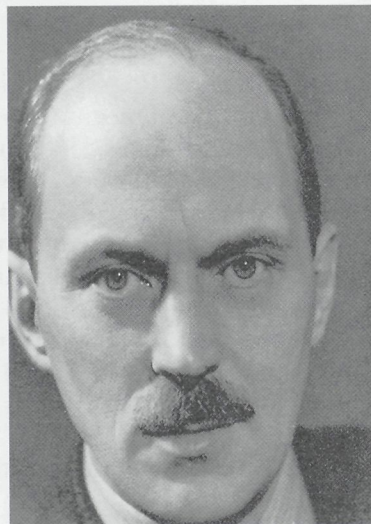
Hij werd geboren in Den Haag op 27 juli 1894 als zoon van de kapitein bij de grenadiers Jan Frederik Cassa (1862-1904) en Johanna Margaretha van Leeuwen Boomkamp (1873-1971). Door de vroege dood van zijn vader kreeg Jan Jacob een sterke band met zijn moeder. Hij bezocht het lyceum in zijn geboortestad.

In 1912 werkte hij bij Gebrs. Stork & Co, daarna in Zwitserland en van 1914 tot 1919 te Londen. In 1919 stichtte hij een eigen firma, die vooral in rubber en ijzererts handelde. Tijdens een dienstreis ontmoette hij in Aken de meer dan 16 jaar jongere, in Breslau geboren Hertha Anne Klara Gerber. Cassa trouwde met haar in Paddington (Groot-Brittannië) in 1933. Zij kregen in 1935 dochter Antoinette.

Sinds 1933 was Jan Cassa weer in Nederland. Hij woonde eerst in Wapenveld en daarna in Scheveningen. Hij werd directeur van een maatschappij, die ijzeroer verzamelde in de noordelijke provincies. Dit product werd via Delfzijl vervoerd naar Engeland, waar het gebruikt werd voor de zuivering van gas. In Nederland werd dit niet gebruikt, omdat de fabrieken moderner waren ingericht. Ook won hij ijzererts in de noordelijke provincies, dat hij leverde aan de Hoogovens in IJmuiden.

Door zijn werk kreeg hij steeds meer begrip voor de belangen en vraagstukken van de boeren- en plattelandsbevolking.

In 1935 werd Cassa lid van de Nationaal Socialistische Beweging, kortweg NSB. Hij dacht, dat via die beweging een grotere eenheid van het Nederlandse volk bereikt zou kunnen worden. Hij is ook lid geworden van het Agrarisch Front en de Landstand.¹⁾ Bovendien is hij buurtschapshoofd van de Nederlandse Volks Dienst, afgekort NVD, geweest.²⁾ Verder was hij directeur van de plaatselijke Winterhulp.³⁾

J.J. Cassa, eindjaren dertig.
Bron: Antoinette Cassa

Nadat Scheveningen tot *Sperrgebiet* was verklaard, moest Cassa met zijn gezin weg uit hun huis aan de Badhuisweg 201 te Scheveningen. Hij verhuisde in januari 1942 naar het landgoed 'Het Hattum', G 295 (aan de Hattumseweg/Niersenseweg) te Vaassen, waar zijn moeder woonde en hij al vaak verbleef.

Vanwege de mooie en gezonde omgeving had mevrouw J.M. Cassa-van Leeuwen Boomkamp in 1935 het landgoed, waarop een villa stond, gekocht. In 1938 was een aanbouw van de villa gerealiseerd. Een ingemetselde steen met de naam Antoinette Cassa en het jaar 1938 herinnert daaraan.

Het Hattum, ook wel Het Hattum (volgens de laatste aankoopakte).

Bron: website Vaassen.nu

Op 'Het Hattum' woonde sinds augustus 1940 ook de zuster van Cassa, Petronella Johanna. Zij was in 1921 getrouwd met Pieter Lodewijk Gerard Doorman. Deze kapitein Doorman, een protestantse neef van de bekende katholieke schout-bij-nacht Karel Doorman, was in mei 1940 adjunct-militair attaché in Brussel en is toen uitgeweken naar Engeland.

In Londen was hij in eerste instantie werkzaam bij het Bureau Militaire Voorbereiding Terugkeer. Later tijdens de oorlog klom hij op tot kolonel der Generale Staf van de bevelhebber van de Nederlandse Strijdkrachten. Met prins Bernhard was hij bij de capitulatie van de Duitsers in Wageningen. Mevrouw Doorman bleef, met haar zoon Jan Dieter en dochter Joke, gedurende de oorlog op 'Het Hattum'.

Toen Cassa op 'Het Hattum' kwam wonen was Dr. I.N.Th. Diepenhorst burgemeester van Epe sinds 15 januari 1939.

In februari en begin april 1943 liet hij de secretaris-generaal van Binnenlandse Zaken en de *Sicherheitspolizei* in Arnhem weten niet langer in functie te willen blijven, als op zijn medewerking werd gerekend bij de *Arbeitseinsatz*, de deportatie

van joden, propaganda voor de Winterhulp enz. Hij had daarop nog geen antwoord, toen bijna de hele beroepsbevolking van Epe bij het uitbreken van de april-meistakingen op 30 april 1943 het werk neerlegde. Mede door toedoen van Diepenhorst werd op 1 mei het werk grotendeels hervat.

De boeren en werknemers van Vulcanus en De Industrie in Vaassen staakten echter door tot 3 mei 1943. Evenals elders werden de stakingen gebroken door de bezetter. Vijftien burgemeesters, onder wie Diepenhorst, werden als represaille ontslagen.

Op 19 mei 1943 nam hij afscheid van zijn gemeente. Kort daarop moest hij zelfs onderduiken, omdat de *Sicherheitspolizei* hem zocht in verband met een politieke moord in Epe.

Familiefoto op het terrein van 'Het Hattem' te Vaassen. V.l.n.r. een onbekende dame, de heer Cassa, mevrouw Cassa, dochter Antoinette, Jannetje Scholten (hulp voor dag en nacht), Mies van Vemde (werkster voor twee halve dagen in de week), Eb Gerritsen (tuin- en klusjesman) en een onbekende jonge vrouw. Bron: Frans Schumacher

Sollicitatieprocedure

Vervolgens werd een 'sollicitatieprocedure' gestart. Er blijken verschillende kandidaten geweest te zijn:

- *J.L. van Barneveld.*

Hij had een mulo-opleiding gehad. Daarna had hij van 1930 tot 1943 gewerkt op een chocoladefabriek in Vaassen, maar was nu leider van de administratieve dienst van het district Deventer (Gelderland en Overijssel) der radiocentralen van de P.T.T. en ook had hij de burgemeesterscursus van de NSB gevolgd. De commissaris van Gelderland, S. baron van Heemstra, ontried zijn benoeming vanwege het gebrek aan administratieve en maatschappelijke ervaring.

- *Ene Hissink uit Utrecht.*

Hij was de verder onbekende kandidaat van A.W.J. Borggreven, de gemachtigde van de Leider, Mussert, in Gelderland.

- *Paul Wagenaar (1885 - 1953).*

Deze Vaassenaar zond een eigenhandig geschreven en gezegelde sollicitatiebrief op 23 augustus 1943. De commissaris van Gelderland schreef naar de secretaris-generaal van Binnenlandse Zaken over hem:

Hij is geboren en getogen in Epe, is als landbouwer en veehouder vertrouwd met de gemeentenaren. Hij is nu al 8 jaren wethouder en tevens loco-burgemeester. Hij heeft herhaaldelijk bij afwezigheid of ontstentenis van de burgemeester naar behoren waargenomen, soms zelfs geruime tijd. Daarom komt hij voor benoeming in aanmerking.

- J.J. Cassa werd gevraagd te solliciteren. Hij was aanbevolen door zijn vriend H. Witteveen, die als pachtboer op de Geelmolen in Vaassen woonde. Deze Witteveen was provinciaal boerenleider en buurtboerenleider van de Landstand. Cassa werd geroepen bij de Duitse *Beauftragte* (= gevolmachtigde) in Arnhem, die hem over een eventuele benoeming polste. Volgens eigen zeggen weigerde Cassa. Na een tweede oproep had hij alsnog gesolliciteerd. De commissaris van Gelderland vond, dat Cassa de theoretische en praktische ervaring der gemeente ten enenmale miste en achtte hem volstrekt onbekwaam om een gemeente met 16.000 zielen naar behoren te besturen. Omdat hij pas sinds 1943 in Vaassen woonde, was hij volgens loco-burgemeester Wagenaar onbekend bij de burgerij van Epe. Daarom kon Wagenaar zich tot zijn spijt niet uitspreken over zijn bekwaamheid, ijver en tact voor het vervullen van de vacante betrekking. Hij beperkte zich tot enkele gegevens over de andere bewoners van 'Het Hattem' en noemde de relatie met de in Londen verblijvende kapitein P.L.G. Doorman.

In januari 1944 schreef een fanatieke NSB'er in Epe aan Mussert, de leider der NSB in Nederland, een brief met de volgende inhoud:

Leider

Dezer dagen kwam ons het gerucht ter ore, dat op Uw verzoek een zekere kam. Cassa te Vaassen benoemd zal worden als Burgemeester der Gemeente Epe. Indien dit gerucht inderdaad op waarheid berust, dan kan ik U, namens meerdere kameraden mededelen, dat ons dit zeer heeft getroffen. Wat is echter het geval.

Buiten zijn andere capaciteiten heeft kameraad Cassa als Nat. Soc. geen enkele betekenis en is het voor de N.S.B. sedert jaren een man geweest, die in geen enkel opzicht heeft deelgenomen aan de grote strijd. Daarom hadden wij, vooral de oudere strijders, zo vurig gehoopt voor onze mooie, maar moeilijke gemeente Epe een burgemeester te zien benoemen met ruggegraat. Wanneer wij aan het hoofd van de gemeente een man krijgen, die nimmer iets positiefs heeft verricht in de Nat. Soc. strijd, dan wordt met één enkele slag de jarenlange, moeitevolle strijd vanaf 1934, de bodem ingeslagen.

Ik richt hiermede, namens meerdere kameraden van Groep Epe en Vaassen, tot U, Leider, het verzoek, indien mogelijk, deze benoeming alsnog te herzien en verzoeken U voor deze post als Hoofd der gemeente een man te benoemen, waarin onze kleine groep strijders een ruggesteun vindt, waardoor ongetwijfeld de activiteit der bestaande leden zal worden bevorderd en de belangen der gemeente Epe veilig gesteld worden.

Immer in trouw achter U staande, namens meerdere kameraden

HOU ZEE

w.g. H.A. H. te Epe

Deze klacht werd doorgespeeld naar de Adviescommissie Bestuurszaken. Deze commissie meldde, dat de klacht van kameraad H. terzijde was gelegd. De akkoordverklaring voor de voorgestelde benoeming van kameraad Cassa was verzonden, aangezien Epe nog geen 20.000 inwoners telde en bekrachtiging van de Leider derhalve niet nodig was.

Cassa burgemeester van Epe

Ondanks genoemde negatieve adviseringen werd J.J. Cassa, vooral door aanbevelingen van Van Leeuwen Boomkamp, een familielid van moederszijde, en Mr. M.M. Rost van Tonningen, een voorman van de NSB, op 9 februari 1944 uit naam van de Rijkscommissaris van het bezette Nederlandse gebied benoemd tot burgemeester van Epe. Daarbij werd de verwachting uitgesproken, dat de benoemde in trouw aan zijn diensteed, zijn ambtelijke plichten nauwgezet zou vervullen en het vertrouwen, dat blijkens deze benoeming in hem wordt gesteld, niet zou beschamen.

Op 2 maart 1944 ging een uitnodiging uit voor de installatie van de burgemeester op zaterdag 4 maart 1944 om 2½ uur in het hotel 'Het Wapen van Epe'. Uitgenodigd werden personeel, werkzaam ten gemeentehuize, in gebouw 'Gemeentewerken', de gemeenteboden en twee opzichters.

Het Wapen van Epe. Bron: Frans Schumacher

Onder het kopje: 'Burgemeester J.J. Cassa plechtig geïnstalleerd' is een verslag in de *Veluwsche Courant* van 11 maart 1944 bewaard gebleven:

De Duitse en Nederlandse eregasten waren vooraf op het gemeentehuis ontvangen. Voor het gemeentehuis wapperden de nationale vlag en de partijvlag. De Weerbaarheidsafdeling van de N.S.B. (de W.A.) en de Jeugdstorm⁴) vormden bij aankomst in het hotel een erehaag. De zaal was versierd met vlaggen en bloemstukken. De gemeentesecretaris Van der Roest opende de plechtigheid met het voorlezen van het benoemingsbesluit. Vervolgens sprak de loco-burgemeester:

'Burgemeester, nu zal ik zien mijn taak te volbrengen. Zo U ziet, bestaat deze keten uit verschillende schakels. Ook de gemeente bestaat uit verschillende schakels, zowel grote als kleine en hopend, dat U steeds voldoende aandacht zult schenken aan de kleine, zal ik ertoe

overgaan u de ambtsketen om te hangen.' De burgemeester dankte vervolgens de Rijkscommissaris voor het in hem gestelde vertrouwen en beloofde de Leider trouw aan het Leidend Beginsel van de N.S.B. der Nederlanden:

'Als eerste Nat. Soc. Burgemeester van Epe beschouw ik het als mijn taak de gemeente Epe te dienen als burgemeester in de ware zin van het woord. Ik zie de gemeente als een volkse gemeenschap, welke voor het overgrote deel, van geslacht op geslacht, gebonden is aan de Veluwe bodem. Het behoud van deze gemeenschap en de bevordering van haar welzijn reken ik tot mijn eerste taak. Ik zal in de eerste plaats ieders persoonlijke overtuiging eerbiedigen, doch zal mij verzetten tegen allen, die trachten binnen deze natuurlijke gemeenschap scheidsmuren in stand te houden.'

Vervolgens wijdt hij uit over zijn betrokkenheid bij alles wat in Europa en Nederland plaatsvindt. Dan komt hij terug op zijn gemeente:

'Het verheugt mij U, kameraad Witteveen, hier aanwezig, te zien. Veel hebben wij in het verleden reeds samengewerkt en ik weet dat ik in de toekomst steeds op U zal kunnen rekenen, wanneer ik Uw raad zal invoeren, in het belang van onze boerenbevolking in Epe. In onze gemeente neemt de industrie een belangrijke plaats in. Ik zal dan ook steeds alles doen de belangen van deze industrie en van allen, die daarin werkzaam zijn, te bevorderen. Met het Nederlands Arbeidsfront hoop ik steeds een nauw contact te onderhouden.

Het vreemdelingenverkeer ondervindt als gevolg van de oorlog een aanmerkelijke teruggang. Na de oorlog zal ik het vreemdelingenverkeer, deze belangrijke tak van welvaart voor onze gemeente, zeker een steun geven, die het verdient.

Ik wil thans reeds vooropstellen een tegenstander te zijn van dat soort verkeer, en van die attracties, welke in schrille tegenstelling staan met de aard der bevolking en de natuur en alleen ten doel hebben mensen te trekken. Onze Veluwe is een te schoon gebied om zodoende misbruikt te worden.'

Na een blik op de toekomst in het nieuwe Europa, waarin hij stelt dat lering uit het verleden getrokken moet worden, besluit hij met de drie bronnen van het nationaal-socialisme, zoals verwoord door de Leider: Godsvertrouwen, liefde voor volk en vaderland en eerbied voor de arbeid. 'Met de bede dat Gods zegen moge rusten op mijn werk aanvaard ik hiermede het burgemeesterschap van de gemeente Epe.'

Als eerste wenst Hartwig, namens de Beauftragte van Gelderland, Cassa geluk met zijn benoeming. Daarop volgen de heren E.F. Buienhuis, namens de Gemachtigde van de Leider, de reeds genoemde H. Witteveen van de Landstand en de plaatsvervangend groepsleider van de N.S.B. in Epe. De laatste biedt hem namens de groep foto's van de

WAARSCHUWING.

HET GEMEENTEBESTUUR VAN EPE:
verzoekt
de ingezetenen dringend zich van elke daad van sabotage tegen de Duitse Weermacht te onthouden of daartoe aan te zetten.

Van de zijde van de Duitse Weermacht is medegedeeld dat elke daad van sabotage zal worden gestraft met het placsbieten van de omgeving der plaats, waar de sabotage is gepleegd.

Ter voorkoming van deze ernstige gevolgen wordt de medewerking van de geheele burgerij ingeroepen.

EPE, den 9en September 1944.

De Burgemeester:

De Wethouder:

De Secretaris:

Waarschuwing van 9 september 1944.
Bron: René Taselaar

Führer en de Leider aan voor plaatsing in de werkkamer op het gemeentehuis. Met een dankwoord van burgemeester Cassa werd de samenkomst gesloten. Daarna bestond gelegenheid de burgemeester en mevrouw Cassa met een handdruk geluk te wensen. Op het gemeentehuis werden de eregasten verversingen aangeboden. De Weerbaarheidsafdeling en de Jeugdstorm maakten nog een rondgang door het dorp. Tot slot verenigden alle bezoekers zich in de grote zaal van 'Het Wapen van Epe' aan een éénpansmaaltijd.

Sinds september 1944 keerde Cassa zich af van de Beweging, maar niet van de ideeën. Uit die tijd dateert een WAARSCHUWING aan de bevolking van de gemeente Epe.

Curieus is een verzoek aan Cassa uit oktober 1944 op briefpapier van de Nederlandsche Landstand, provincie Gelderland, gemeente Epe:

Ondergetekende verklaart, dat L. M. Akkerman uit Vaassen als landbouwonderwijzer op velerlei gebied de boerenstand onderwijs en voorlichting verleend. Hij moet daarbij veel gebruik kunnen maken van zijn fiets, daar de boeren die hij bezoekt uit elkaar wonen. Daarom verzoekt ondergetekende bovengenoemde Akkerman een Auswijs te verstrekken tot behoud van zijn fiets.

De Boerenleider der Gem. Epe

H. Witteveen

De burgemeester voldeed - in het Duits - aan het verzoek, maar op andere grond: *'Er ist Vorsteher der Katholischen Schule. Es wird gebeten sein Fahrrad nicht beschlagnahmen zu wollen.'*

Cassa had ook de neiging brieven een tijdje te laten liggen en/of nietszeggend te beantwoorden. Zo beantwoordde hij een brief van de NSB-commissaris van Gelderland sinds september 1944, H. Hondius, over het aantal personeelsveranderingen bij de gemeente, veel te laat en met één zin. Daarin stond, dat geen opga-ven, zoals bedoeld, te doen waren.

Tijdens zijn burgemeesterschap is veel gebeurd, wat in de laatste maanden van 1945 door allerlei burgers is vastgelegd en in het Nationaal Archief is bewaard:

- In de zomer van 1944 moest Mr. B.P. Sieperda, substituut-griffier bij de Middelburgse Arrondissementsrechtbank, Zeeland verlaten, omdat hij geen werkzaamheden wilde verrichten bij de Duitse verdedigingswerken op Walcheren. Na eerst elders geweest te zijn, heeft hij in de herfst enige tijd gastvrijheid genoten op 'Het Hattem'. Volgens deze onderduiker trachtte Cassa met al zijn krachten de belangen der gemeente Epe te dienen en ging daarvoor zelfs tegen de wensen van de Duitsers in, als die naar zijn mening strijdig waren met de belangen van de burgers en zijn weigering niet zou leiden tot terreurmaatregelen van Duitse zijde. Hij was een gematigd NSB'er en respecteerde andersdenkenden. Hoewel hij op de hoogte was van verblijfplaatsen van onderduikers in zijn omgeving en elders in de gemeente, maakte hij nooit gebruik van de wetenschap ten nadele van betrokkenen. Dreigde er een razzia in de herfst van 1944, dan waarschuwde hij onder meer zijn moeder telefonisch thuis. De fami-

lie Doorman kon dan de mannelijke bevolking in de omgeving waarschuwen, zodat veiligheidsmaatregelen getroffen konden worden.

- Bij een ophanden zijnde razzia droeg Cassa de brandweer van Vaassen op de mensen te waarschuwen door met de brandspuit rond te gaan. Zo konden veel mannen zich verbergen en visten de Duitsers achter het net.

Enkele door mij gesproken dorpsgenoten zeggen hetzelfde en ook Willem Veldkamp in zijn boek *Verzet in Epe* uit 1995 schrijft over de waarschuwingen door Cassa.

Maar Cassa deed meer:

- In september 1944 had volgens J. van Achterberg, directeur van de 'Industrie' te Vaassen en evacuatiecommissaris van de gemeente Epe, Cassa zich met alles, wat in zijn vermogen lag, ingezet om de vluchtende bevolking van Arnhem te helpen. Ook had hij al het mogelijke gedaan om inboedels van inwoners in Epe, die uit hun huizen waren gezet door de Duitsers, uit de handen van de moffen te houden.
- Dierenarts M. de Lint uit Epe kwam in contact met Cassa bij de paardenvordering door de Duitsers en had ervaren, dat Cassa daden van sabotage openlijk goedkeurde.
- Cassa had zich - volgens dokter Windemuller in Vaassen - bij een catastrofe in Oene geheel gegeven aan de hulpverlening door de brandweerauto's aan de artsen ter beschikking te stellen en de acties tot diep in de nacht mee te maken.
- Op het gemeentehuis luisterde Cassa met personeelsleden naar Engelse radio-uitzendingen. Ingeleverde radiotoestellen had hij verstopt.

Gemeentehuis van Epe. Bron: Frans Schumacher

In dit verband is saillant een spoedbrief d.d. 8 december 1944 van de provincie Gelderland aan de burgemeesters in Gelderland, waarin verzocht werd per omgaand een overzicht te zenden van de nog in de gemeente opgeslagen radio-toestellen.

Tevens werd ten behoeve van het archief een korte levensbeschrijving van de burgemeesters gevraagd. Loco-burgemeester Wagenaar antwoordde op 21 december 1944, dat hij veronderstelde, dat Cassa bedoeld werd. Die bevond zich echter in Duitsland en de brief van 8 december zou hem na terugkomst overhandigd worden. Volgens zijn dochter is Cassa in die tijd niet in Duitsland geweest.

- Door een NSB'er waren op de zolder van het gemeentehuis vier door andere gemeenteambtenaren verborgen jachtgeweren gevonden. De NSB'er vertelde dat aan Cassa. Deze meldde dat aan J. de Leeuw, de afdelingscommandant van de marechaussee, met het verzoek de wapens mee te nemen en er verder geen werk van te maken. Dat zou slachtoffers onder het gemeentepersoneel kunnen maken.

De geweren zijn meegenomen en opgeborgen in een kast van het afdelingsbureau van de marechaussee te Apeldoorn. De Duitsers zijn niet op de hoogte gebracht en er is geen nader onderzoek verricht. Pas na de bevrijding zijn de geweren uit de kast gekomen.

- Een lid van de marechaussee vertelde Cassa over een bergplaats van Engelse wapens in Tongeren. De burgemeester vroeg daarover niet te praten, omdat dat mensenlevens in Epe kon kosten. Op aanwijzing van de informant zijn de wapens twee maanden later, buiten de burgemeester om, echter toch gevonden.

Op 5 oktober 1944 deed burgemeester Cassa de volgende OPROEPING:

Op last van de Duitse Weermacht moeten alle mannelijke ingezetenen, wonende in de wijken A, B, C en D tot en met 90, in den leeftijd van 17 - 55 jaar zich hedenmiddag (Donderdag) om 3 uur melden op het Marktpllein te Epe, voor het verrichten van graafwerkzaamheden in de omgeving van Olst.

MEDEBRENGEN: DEKENS EN SCHOP.

Niet nakomen van deze oproeping zal de meest noodlottige gevolgen voor de opgeroepen en het overige deel der bevolking tengevolge hebben.

Naar aanleiding hiervan werden de betrokken ingezetenen uitgenodigd tevoren om 11 uur samen te komen in de grote zaal van hotel 'Het Hof van Gelre' om allen van de ernst van de toestand op de hoogte te brengen. De uitnodiging was uitgegaan van de heren: W.F.H. ter Braak, Nederlands Hervormd predikant; D. Dekker, evangelist; L. Keijzer, evangelist; J. Rook, gereformeerd predikant; B.H. Som, pastoor; A. van der Roest, gemeentesecretaris.

Waarschijnlijk (mede) als gevolg daarvan heeft een aantal mannen zich niet voor de werkzaamheden in het kader van de Organisation Todt, afgekort O.T.,⁵⁾ aangemeld. Door verraad werd dat bij de Duitse leiding bekend. Cassa moest hen dezelfde dag alsnog naar Olst sturen. Hij liet de weigeraars voor 12 uur naar het

gemeentehuis komen en deelde hun mede het een betreurenswaardige zaak te vinden. Hij suggereerde, dat hij hen allemaal voordien gezien zou hebben. Hierna belde Cassa de leiding van de Organisation Todt en zei, dat er een vergissing in het spel was. Zij hadden zich wel gemeld, maar waren vrijgesteld wegens hun banen. Hij gaf daarbij diverse overdreven functies op. Zo werd een meteropnemer van de Provinciale Geldersche Electriciteits Maatschappij (P.G.E.M.) een *Hauptleiter der Elektriziteitswerke*. De Duitsers namen er genoegen mee en eisten alleen nog de nummers van de persoonsbewijzen. Dit voorval is na de oorlog gemeld door de heren: F. Jeukens, J. Brummelkamp, L.G. Kers, H. Hilbrink en H. de Wilde.

- Tandarts Schudel uit Epe werd op 5 oktober 1944 opgepakt en meegevoerd voor graafwerkzaamheden bij de Operation Todt in Olst. Burgemeester Cassa ging wat later zelf ook naar Olst en eiste volgens Schudel en H. Buurman, sectorchef van de Telefooncentrale in Epe, vrijlating van de tewerkgestelden uit Epe. Voorlopig zou hij genoegen nemen met vrijlating van hen, want hij beschouwde het als mensenroof. Cassa werd vervolgens door de Duitsers tegen een boom gezet. Wat later kreeg hij een schop en moest ook graven. Bij teruggave van het persoonsbewijs zei een O.T.-officier tegen Schudel: *'Isst dass Ihre Bürgermeister? Der hat abgetan.'* Door dit Olst-incident werd de positie van Cassa steeds moeilijker. Hij kon tewerkstelling van mannen uit Epe aldaar niet meer tegengaan, wat blijkt uit een bekendmaking van 5 februari 1945.
- Ruim een dag na de aanslag op Rauter bij de Woeste Hoeve werd op 8 maart 1945 A.G. Mandersloot (van de provincie Gelderland) uit Arnhem gearresteerd door de Landwacht en gevangen gezet in de *Sicherheitsdienst*-gevangenis te Apeldoorn. Mede door toedoen van Cassa kwam hij op 16 maart weer vrij.
- Toen Cassa door de Duitsers gedwongen werd om hulp te verlenen bij het werven van Epenaren om het dorp in staat van verdediging te brengen, vroeg hij de in Epe bekende pastoor Som hoe hij in deze gewetenszaak moest handelen. Door een toen afgesproken fluistercampagne in het dorp meldde niemand zich.

Bekendmaking

De Burgemeester van Epe maakt bekend dat een groot aantal der te Olst tewerkgestelden zonder geldige reden van het werk zijn weggebleven. Deze dienen zich onmiddellijk in Olst te melden op de hulp-secretarie der gemeente Epe aldaar.

Zij, die aan dit bevel geen gevolg geven zullen door de Deutsche politie gearresteerd en naar een strafkamp overgebracht worden. Dit geldt uitdrukkelijk ook voor degene die uit Olst zijn weggebleven en werk hebben gezocht bij de firma Fischer of andere Wehrmachtinstanties.

De Burgemeester van Epe
J. J. CASSA.

5 Februari 1945.

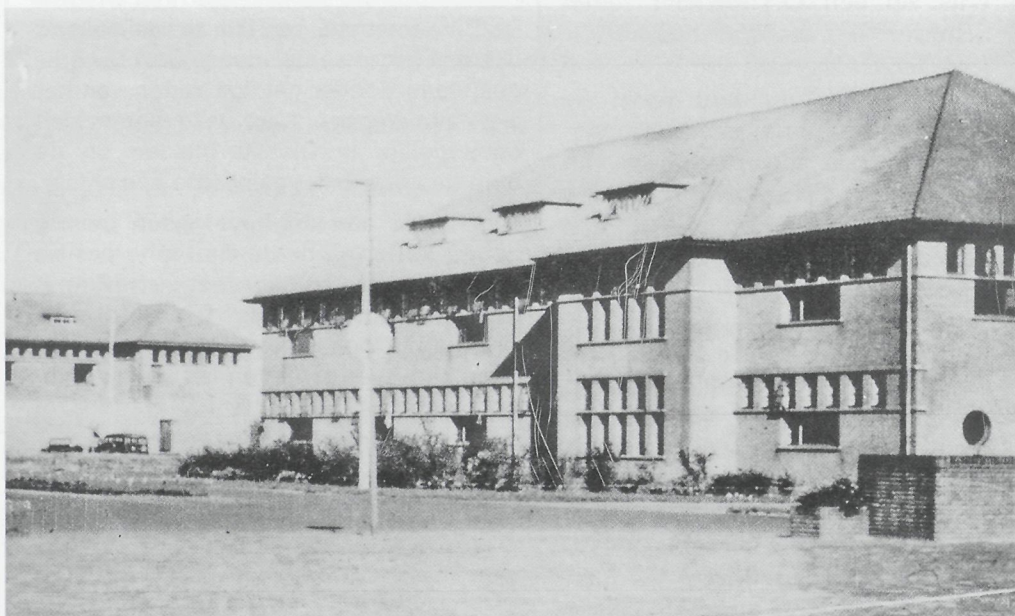
Bekendmaking van 5 februari 1945. Bron: Nationaal Archief, 's-Gravenhage

De nasleep

Op 17 april 1945 stelde Cassa zijn ambtsketen ter beschikking in het gemeentehuis in Epe. Toen is hem door vertegenwoordigers van de Binnenlandse Strijdkrachten, kortweg B.S., meegedeeld, dat hij naar aanleiding van zijn gedrag als burgemeester niet zou worden gearresteerd.

Tien dagen later werd door wachtmeester Raat, behorende tot de Groep Epe van de marechaussee, in het gebouw 'Pelzerpark' het (niet eerder aangekomen!) schrijven van zijne Excellentie J. Burger, minister van Binnenlandse Zaken in Londen, van 25 september 1944 uitgereikt betreffende het ontslag van voornoemde persoon als burgemeester van Epe, sprekende met hem in persoon en hem afschrift latende van voornoemd schrijven. Beiden tekenden de verklaring van uitreiking. Na het ontslag van Cassa werd de teruggekeerde Dr. Diepenhorst dezelfde dag weer in zijn functie hersteld en bleef burgemeester van Epe tot 6 juli 1954. Diepenhorst overleed in Epe op 31 december 1967.

Op 18 mei 1945 schreef het hoofd van de Politieke Opsporings Dienst, kortweg POD, dat aan verdachte door hem van zijn inbewaringstelling mededeling was gedaan, maar dat nagenoeg alle vooraanstaande personen in Epe van oordeel waren, dat de ex-burgemeester zijn beste krachten heeft gewijd aan het welzijn van de gemeente. Cassa werd ondergebracht in de marechausseekazerne (= Koning Willem III-kazerne) in Apeldoorn.

Koning Willem III-kazerne in Apeldoorn. Bron: René Taselaar

Hij vroeg op 2 juli 1945 naar huis te mogen, omdat de POD Epe geen bezwaar had, hij een maagpatiënt was en steunbetuigingen van medewerkers en ingezetenen van Epe kreeg. Er gebeurde echter niets.

Pas op 5 januari 1946 schreef de Militaire Commissaris voor Inbewaringstelling en

Vrijlating in het gebied van de POD, Koning Willem III-kazerne te Apeldoorn een opmerkelijke brief aan de procureur-generaal bij het Bijzondere Gerechtshof te Arnhem:

Ik bestudeerde het dossier naar aanleiding van een verzoek van delinquent's zuster, mevrouw Doorman, echtgenote van de Gen. Majoor Doorman, sous-chef van de Generale Staf van het Nederlandse Leger, welke laatste mij ook persoonlijk over deze aangelegenheid bezocht.

Mijn indruk is, dat ik, als ik niet had geweten, dat delinquent NSB'er was geweest en daarvoor in bewaring was gesteld, zou zeggen met een volbloed vaderlander te doen te hebben, een rasechte saboteur, die de Nederlandse zaak op een zodanige wijze heeft gediend dat menig niet-NSB-burgemeester daaraan een voorbeeld had kunnen nemen.

Zelfs de commandant van de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten (NBS), sinds 5 september 1944 een officiële bundeling van de samenwerkende verzetsgroepen, weigerde hem destijds te arresteren.

Vele brieven à decharge, verzameld en gezien door genoemde Doorman in december 1945, waren bijgevoegd. In een aantal brieven zijn de al eerder weergegeven gebeurtenissen vermeld.

Er kwam een verklaring van negen personeelsleden van de gemeentesecretarie in Epe, waarin stond dat Cassa steeds voor het gehele personeel was opgekomen en al het mogelijke had gedaan om tewerkstelling in Duitsland of op enige andere wijze voor Duitse instanties te voorkomen.

Achtentwintig burgers uit Vaassen dienden een petitie in, met het verzoek Cassa direct vrij te laten in afwachting van nadere berechting: de ex-burgemeester had getoond in alle opzichten voor het belang der burgers van Vaassen en Epe (gemeente Epe) te hebben gestreden en daardoor razzia's en terreurmaatregelen van Duitse zijde, vooral van de Operation Todt, zoveel mogelijk had voorkomen.

De Vaassense brandweerlieden, bloemist D. Labberton, loodgieter G.C. Haas, bakker H.J. Visser, loodgieter J.A. Oostendorp, loodgieter G. van Schoonhoven, schoenmaker H.G. Nitert, T.N. Horst van café De Valk en J.J. Labberton van de elektriciteitszaak onderschreven een brief, dat een spoedig weerzien in de burgermaatschappij hun aller wens was.

Maar Cassa bleef in bewaring, omdat geen uitzondering ten opzichte van vergelijkbare gevallen gemaakt kon worden.

De hervormde predikant W.F.H. ter Braak in Epe, die in woord en daad bij het verzet betrokken was geweest, schreef in april 1946:

Het gaat om een man, die uit motieven van altruïstische aard zich indertijd tot de onzalgige beweging van het nationaal-socialisme heeft gewend. Hij begreep hoe langer hoe meer, dat het niet bracht wat het beloofde en die op het einde van de oorlog uit alle macht de Nederlandse zaak trachtte te dienen, voor zover dat mogelijk was. Is het niet mogelijk hem huisarrest te geven of zijn zaak zo spoedig mogelijk door het tribunaal te laten behandelen?

Op 25 juni 1946 beval de procureur-fiscaal de vrijlating van Cassa, die toen in het Bewarings- en Verblijfskamp Wezep zat. Dat is twee dagen later gebeurd.

Pas 10 januari 1947 is J.J. Cassa (voorwaardelijk) buiten vervolging gesteld, maar

werden hem een aantal burgerlijke rechten voor de tijd van 10 jaren ontzegd. Het beheer over zijn vermogen, door notaris C. Buddingh te Vaassen, werd opgeheven, omdat er meer schulden dan baten waren. Het duurde daarna ruim zeven jaar, voordat Cassa op 5 mei 1954 in zijn rechten werd hersteld. Gezien zijn verleden en leeftijd kwam hij intussen niet meer aan het werk.

Nadat 'Het Hattem' verkocht was aan tandarts D.J. Coster, is hij in 1962 met zijn moeder naar Spanje gegaan. Zijn moeder overleed te Torremolinos in Spanje op 3 december 1971, ruim 98 jaar oud.

Jan Jacob Cassa scheidde in 1976 van zijn echtgenote Hertha en overleed in Den Haag op 31 maart 1977.

Ook Hertha is na de oorlog en wel op 7 juni 1945 aangehouden op verdenking van lidmaatschap van de NSB en spionage.

Op 30 juli 1945 schreef het hoofd van de Politieke Opsporings Dienst in Epe, H. van Delden, dat uit het ingestelde onderzoek op geen enkele wijze was gebleken, dat ze de Nationaal Socialistische Beweging had gesteund of zich schuldig had gemaakt aan spionage. Ze is direct daarna vrijgelaten.

Hertha is tot 1991 (in haar antiekwinkeltje op Torenstraat 43) in Vaassen blijven wonen. De laatste jaren van haar leven woonde ze bij haar dochter Antoinette, eerst in Schijf, later te Roosendaal in Noord-Brabant. Zij overleed op 11 september 2001, ruim 90 jaar oud.

NOTEN

- (1) De Landstand werd in 1941 opgericht ter behartiging van de belangen van boeren, vissers en tuinders én ten behoeve van de voedselvoorziening.
- (2) De NVD is in 1941 opgericht ter nazificering van het sociaal-maatschappelijk werk.
- (3) De Winterhulp was de nationaal-socialistische organisatie die tijdens de Tweede Wereldoorlog alle maatschappelijke hulpverlening moest overnemen.
- (4) De Jeugdstorm was een jongerenbeweging naar voorbeeld van de Hitlerjugend.
- (5) Operation Todt, genoemd naar de oprichter Fritz Todt, voerde opdrachten van de Wehrmacht uit en maakte daarbij gebruik van aannemers uit Duitsland en de bezette gebieden.

© René E. Taselaar, Vaassen, 2010

Informatie over Clara Klaver

Voor mijn promotieonderzoek naar de schrijfster Clare Lennart, pseudoniem van Clara van den Boogaard-Klaver, ben ik op zoek naar inwoners van Epe die mij meer kunnen vertellen over het gezin Klaver-Doyer dat van 1910 tot 1917 in Epe en Tongeren woonde. Luite Klaver was een kunstschilder en had een kleine kwekerij achter zijn woning. Gerarda Klaver-Doyer was onder andere lid van de afdeling Epe van de Nederlandsche Bond voor Vrouwenkiesrecht. Zij stierf in december 1916. Clara zat tot voorjaar 1914 op de 'Franse School' bij meester W.H. Visscher. Meester Visscher is later naar Rotterdam gegaan.

Alle informatie is van harte welkom.

Ik heb ook enkele concrete vragen:

- Ik weet dat Clara als volwassene nog bezoeken aan Epe heeft gebracht en onder andere een lezing heeft gegeven voor de EGW. Wie weet wanneer dat was en wie heeft misschien die lezing bijgewoond?
- Wat is de naam van het dienstmeisje dat Gerarda Klaver-Doyer bijstond in het huishouden?
- In *Twee negerpopjes*, het Boekenweekgeschenk uit 1949, heeft Clara Klaver jeugdherinneringen aan Epe verwerkt. Haar zuster Eveline Klaver schreef hierover: "Veel van de personages zijn naar het leven getekend en ik heb van een Eper vriendin vernomen dat enkele inwoners van het dorp erg geschrokken waren, toen ze zichzelf in een niet altijd even sympathieke rol herkenden." Wie herkent deze 'schrik' en wie kan mij helpen de kennelijk bekende Epenaren in dit boekje te identificeren?
- Wie heeft herinneringen aan meester Visscher en zijn stijl van lesgeven?

Bij voorbaat heel hartelijk dank voor uw inlichtingen,

Drs. Petra Teunissen-Nijse
Koedood 25 - 2993 AL Barendrecht
tel. 0180-613933 - fax 0180-621853
e-mail: teunissen@daxis.nl

LEZERSRUBRIEK

Wilhelminaboom voor het oude gemeentehuis

Gerrit Kouwenhoven

In *Ampt Epe* nr. 178 op bladzijde 25 wordt gemeld dat de Duitsers de Wilhelminaboom voor het oude gemeentehuis hebben gekapt.

Oud-collega Theo Kerkhof wees mij erop dat dit niet juist is. De boom is na de oorlog gesneuveld. Dit was eenvoudig te controleren in het dossier over herdenkingsbomen in het archief van de gemeentesecretarie (inventarisnummer 6006).

In de zomer van 1963 bleek bij werkzaamheden bij de boom dat de voet van de linde deels was ingerot.

*De Eper Wilhelminaboom
moet in de herfst verdwijnen.
Dit plotse B. en W.-bericht
heeft menig hart doen schrijnen.*

*'t College nam 't besluit niet graag,
het deelt ons aller spijt:
we raken met de fraaie boom
een stuk Oud Epe kwijt.*

*De boom was juist een driekwart-eeuw
het centrum der gemeente.
Nu blijkt dat hij is vergaan,
precies als oud gesteente.*

*Op „scharreloavend” wordt 't voor
gelieven om te huilen:
waar kon je onder 't bladerdak
zo fijn, gezellig schuilen?*

*De oude boom heeft afgedaan,
zijn wortels zijn te ziek.
't Is jammer. Voortaan mist ons dorp
een brokje romantiek.*

DICK VAN DER VEEN

De Wilhelminaboom van Epe gaat heen

Vanwege gevaar voor omvallen is toen besloten de boom in de herfst neer te halen en er een andere flinke boom voor in de plaats te stellen. Aanvankelijk was er sprake van een nieuwe linde, maar het is een iep geworden die er nu nog staat. De gemeente gaf direct in de zomer al door aan de media dat de boom zou sneuvelen, zodat het publiek eraan kon wennen.

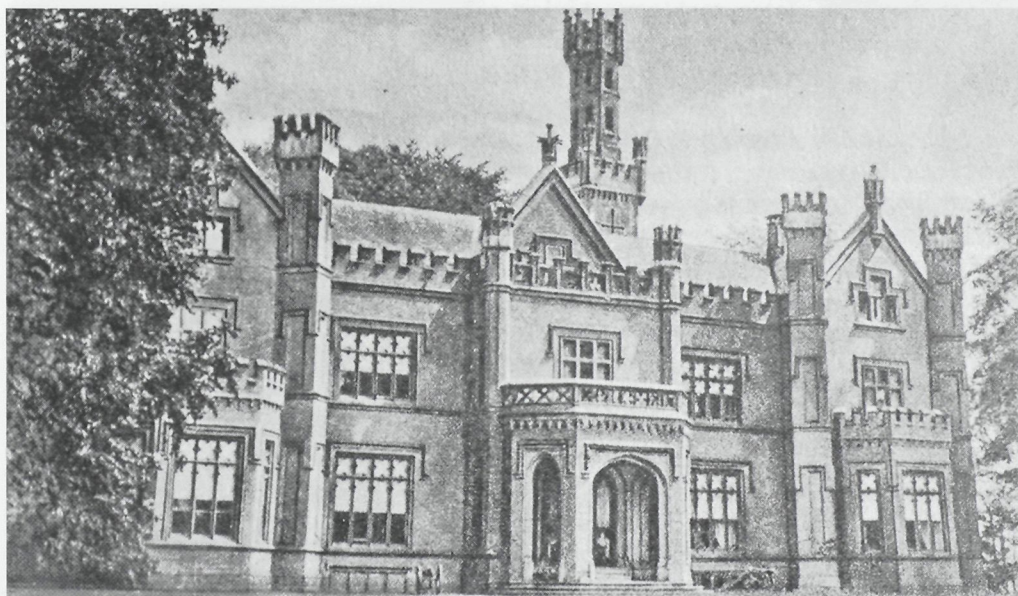
Aan Dick van der Veen werd een ontboezeming ontlokt in de vorm van een gedicht.

DE GEVOLGEN VAN HET BOMBARDEMENT OP OENE IN 1945

Verslag van Jan Kiesbrink over een gesprek met mevrouw D. Bosch-Booneman

Mevrouw Bosch-Booneman is de enige dochter van Lambert Jan Booneman (voerman, vrachtrijder) en Janna Groothedde. Het gezin woonde in Oene, aan de Deventerweg 4 (vroeger K 59). Haar moeder Janna Groothedde was een dochter van Willem Groothedde en Lubberta Witteveen. Janna is op 16 december 1993 te Epe overleden, 92 jaar oud.

Dochter Dinie was net 17 jaar geworden, toen de bommen op Oene vielen. Ze kwamen terecht in de lijn Pannenbrug (Deventerweg), over de Lage Kamp, de Hoge Kamp, Heering en tot op het voetbalveld aan de Horthoekerweg. Het was dinsdag 22 maart 1945: een stralende, zonnige dag. Veel mensen verkeerden vanwege het mooie voorjaarsweer buitenshuis. Dinie was juist die middag met een evacu e op de fiets naar Welsum gegaan en heeft dus niet zelf het bombardement meemaakt. Bij thuiskomst schrokken ze geweldig: het hele huis zat vol gaten en er waren in de buurt meerdere slachtoffers. Haar broer Willem (roepnaam Wim) was 14 jaar en was net thuisgekomen uit de ambachtsschool in Epe. Hij reed altijd samen met zijn vrienden Henk Westerink (Horthoekerweg) en Johan Bomhof (Koekampsweg). Ze hadden elkaar op het dorp bij het afscheid nog toegeroepen: 'Tot morgen!' Heel aangrijpend! Wim heeft in het halletje thuis nog zijn jas opgehangen; hij werd dood op de trap gevonden. Getroffen door bomscherven. Vader Lambert had alleen wat blauwe plekken, moeder Janna had een zwaar beschadigde linkerheup.

Revalidatiecentrum De Schaffelaar te Barneveld

Mevrouw Bosch vertelt: 'Derk Dalhuisen van de Rozenkampjes kwam met paard en wagen en vervoerde een aantal slachtoffers, waaronder twee kinderen van Scholten, mijn moeder en nog anderen; wie weet ik niet meer. Ik ging als 17-jarig meisje mee op de wagen. Ik zat achteraan in een klein hoekje. Naast mij lagen de twee kinderen van Scholten. Een van hen had ernstige buikwonden. Vele ernstig gewonden lagen op witte lakens op het grasveld rond de woning van dokter Wibbens. Hij en zuster Van Giesel stonden met de handen in het haar en wisten niet wat ze eerst of laatst moesten doen. Ze waren beiden van de kaart. Niemand had in het rustige Oene verwacht dat er op het eind van de oorlog zoiets ernstig zou kunnen gebeuren als een bombardement. Tijdens het transport met de platte wagen naar de Nieuwe Eisch zag ik dat het met de twee zwaargewonde kinderen van Scholten niet goed ging. Ook mijn moeder lag op deze wagen met een verbrijzelde heup. Bij de Nieuwe Eisch werd iedereen overgeladen in een vrachtauto (met gasgenerator) die uit Apeldoorn was gekomen om de slachtoffers van het bombardement op te halen. Toen bleek dat de beide kinderen van Scholten inmiddels waren overleden. Ik meende onderweg al dat ze dood waren. We kwamen

Dinie beschikt na 65 jaar nog over het kunstbeen van haar moeder, dat ze beschikbaar wil stellen aan het museum van de Sint Maartenskliniek in Nijmegen

aan het begin van de nacht in Apeldoorn aan bij het Juliana Ziekenhuis. Daar stonden doktoren klaar om de slachtoffers een injectie te geven tegen de pijn! Moeder heeft maanden in het ziekenhuis gelegen en ging vervolgens naar revalidatiecentrum De Schaffelaar, ondergebracht in kasteel De Schaffelaar in Barneveld. Daar werd ze in zes weken gerevalideerd om weer lopen te leren met een kunstbeen, dat voor haar is aangemeten en gemaakt in de Sint Maartenskliniek in Nijmegen. Ze moest er regelmatig terugkomen omdat het toch niet altijd goed zat. Het kunstbeen had ze met een draagband om haar middel; het woog zeker 7 kg. Het moest vanuit haar heup worden verplaatst. Dat was heel zwaar. Ze liep eerst met armkrukken en later met een stevige wandelstok. Gedurende haar verblijf in het revalidatiecentrum en ook in latere jaren thuis beijverde Janna zich in handenarbeid. Ze maakte vele poppen, kleedjes, haakte onderzetteren van katoen en breide allerlei dierenfiguren. Dinie beschikt nog over een flinke verzameling. Moeder Janna verbleef ook tijdens de bevrijding op 17 april nog in Apeldoorn. Vader ging logeren bij zijn tante, een zuster van grootvader Booneman in Apeldoorn aan de Tuinmansdwarlaan, zodat hij makkelijk in het ziekenhuis op bezoek kon. Vlak voor de bevrijding moesten alle patiënten naar de kelder van het ziekenhuis om te schui-

aan het begin van de nacht in Apeldoorn aan bij het Juliana Ziekenhuis. Daar stonden doktoren klaar om de slachtoffers een injectie te geven tegen de pijn! Moeder heeft maanden in het ziekenhuis gelegen en ging vervolgens naar revalidatiecentrum De Schaffelaar, ondergebracht in kasteel De Schaffelaar in Barneveld. Daar werd ze in zes weken gerevalideerd om weer lopen te leren met een kunstbeen, dat voor haar is aangemeten en gemaakt in de Sint Maartenskliniek in Nijmegen. Ze moest er regelmatig terugkomen omdat het toch niet altijd goed zat. Het kunstbeen had ze met een draagband om haar middel; het woog zeker 7 kg. Het moest vanuit haar heup worden verplaatst. Dat was heel zwaar. Ze liep eerst met armkrukken en later met een stevige wandelstok. Gedurende haar verblijf in het revalidatiecentrum en ook in latere jaren thuis beijverde Janna zich in handenarbeid. Ze maakte vele poppen, kleedjes, haakte onderzetteren van katoen en breide allerlei dierenfiguren. Dinie beschikt nog over een flinke verzameling. Moeder Janna verbleef ook tijdens de bevrijding op 17 april nog in Apeldoorn. Vader ging logeren bij zijn tante, een zuster van grootvader Booneman in Apeldoorn aan de Tuinmansdwarlaan, zodat hij makkelijk in het ziekenhuis op bezoek kon. Vlak voor de bevrijding moesten alle patiënten naar de kelder van het ziekenhuis om te schui-

Janna Booneman-Groothedde met armkrukken

len vanwege de gevechten tussen de geallieerden en de nog aanwezige Duitse troepen. Apeldoorn werd vanuit het oosten belegerd en bevrijd door de Canadezen. Er is hevig gevochten en bruggen werden opgeblazen. Ook wij aan de Tuinmansdwar slaan moesten schuilen in de kelder onder het huis. We zaten er met zeven personen. Dat was een spannende tijd. Toen de bevrijding kwam, was er feest in Apeldoorn, maar bij ons niet. We waren erg verdrietig over alles wat we hadden meegemaakt en hadden verloren.

Ik ben na het bezoek aan het Juliana Ziekenhuis bij familie in Apeldoorn gebleven. Zij waren heel verwonderd dat ik daar aankwam op zo'n ongelegen tijdstip. Ik vertelde daar mijn trieste verhaal en hoe het met moeder en Wim was afgelopen. Kapper Vierwinden en zijn kappersknecht Sterken werden in de kapsalon door scherven getroffen. Vierwinden was meteen dood, Sterken heeft nog een dag geleefd. Vierwindens vrouw was hoogzwanger. Het dochtertje van Vierwinden was ook gewond en moest haar beentje missen. Ze was twee jaar oud. De heer Slangen (evacué) stond bij ons achter het huis en liep scherfwonden op. Het zoon-
tje Teun (2 jaar) van schoenmaker Tenkink werd dodelijk getroffen. De beide broers van Sterken die op de Hoge Kamp aan het ploegen waren met hun paarden

overleden ook aan de gevolgen van deze bommenexplosie. Ook de paarden sneuvelen. Vader Scholten, die buiten aan het werk was, werd eveneens dodelijk getroffen. Evenals Nieuwenhuizen en G.J. de Wilde. (Zie de advertenties in *Veluwsch Nieuws* van 7 april 1945.)

Mevrouw Bosman, haar man was postbode – zij woonden ten zuiden van het voetbalveld – verloor haar onderbeen en kreeg later ook een prothese.

Er reden echter nog meer wagens naar Apeldoorn. Wie daarop allemaal vervoerd werden, weet ik niet. Wel is bekend dat er 25 gewonden waren.

Onder hen waren ook mensen van buiten Oene, die vanuit het westen eten kwamen halen en op dat moment in het dorp waren. Omdat ons huis zwaar beschadigd was, gingen we logeren bij mijn oom Wim Booneman aan de Koekampsweg. Vanuit dat huis is onze Wim begraven.

Heden overleed door een
noodlottig ongeval ons aller
innig geliefd Kleinzoontje
en Neefje

Wim Boneman.

Namens:

Fam. Wed. Boneman.

Fam. Groothedde.

Oene, 22 Maart 1945.

Heden overleed door een
noodlottig ongeval ons innig
geliefd Vriendje

Wim Boneman.

Namens:

Fam. J. J. Slangen.

Oene, 22 Maart 1945.

Wim werd dodelijk getroffen, 14 jaar oud

In Epe was in huize Kolthoven aan de Tongerenseweg een noodhospitaal ingericht voor de lichtgewonden, die daarheen werden gereden.'

Ik dank Dinie Bosch voor haar welwillende bereidheid om dit trieste en emotionele verhaal vast te leggen voor het nageslacht – Jan Kieskamp

HISTORISCH GRONDGEBRUIK IN DE GEMEENTE EPE (13)

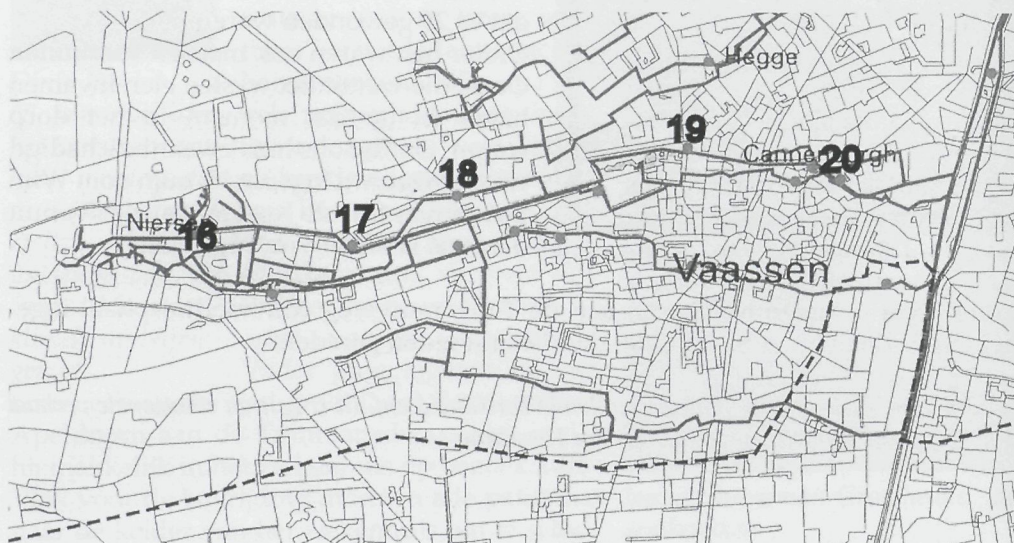
Peter Stork

8. Beken en watermolens (7)

Het Vaassense bekenstelsel is ondenkbaar zonder de Cannenburch. In 1660 kregen de heren van de Cannenburch de volledige beschikking over de gehele Vaassense waterenergie. De Gelderse Rekenkamer gaf toen officieel aan Elbert van Isendoorn à Blois, op zijn verzoek, in erfpacht de beekjes in Emst en Vaassen komende *uyt de Schafferder-, Empser-, Cortenbroecker- en Broeckerveentjes, daer niemandt eenig voordeel mede kan doen*. In 1697 bracht Hendrick van Isendoorn vele omliggende goederen onder bij het leengoed Cannenburch.

Al drie eeuwen eerder, in 1365, is er melding van een bode die een schrijven overbrengt aan de hertog van Gelder op de Cannenburch. In 1372 was de Cannenburch in handen van de Bronkhorsten. Jan van Blois, gesteund door de Van Heeckerens, veroverde in dat jaar de Cannenburch, die toen bewoond werd door Peter van Steenbergens.

Na zijn dood in 1384 gingen in 1387 huis, hof en molen over aan Van Steenbergens dochter Aleid, getrouwd met Godert van Herwen. Zij droegen hun bezit op aan het vorstendom Gelre en ontvingen dit vervolgens weer in leen terug. Hun zoon Reyner van Herwen deed in 1466 de Cannenburch over aan zijn dochter Aleid, die in 1450 was getrouwd met Dirk van Keppel, heer van Oldenampsen en eigenaar tot aan zijn dood in 1475. De Cannenburch bleef in handen van de Van Keppels tot 1535. In dat jaar kocht hertog Karel van Gelre *het huys Cannenborch met der Volmeulen* waar vanaf datzelfde jaar wollen stoffen tot Lakense stof werden verwerkt. Het restant van de bossen, het water en het waterrecht werden in 1541

overgedragen aan Maarten van Rossum, die in 1542 gebruikmaakte van dit molenrecht door de stichting van de Rollekootse Molen. Maarten van Rossum overleed in 1555. De Cannenburch ging over naar een zuster van Maarten die getrouwd was met Johan van Isendoorn. Het was Hendrik van Isendoorn die de naam à Blois aan zijn naam toevoegde. In 1865 overleed de laatste Van Isendoorn à Blois, nadat de familie meer dan 300 jaar de Cannenburch in bezit heeft gehad. In 1872 kwam bij een publieke veiling het kasteel in handen van Baron van Lynden en bleef in die familie tot 1906, waarna de uit Pruisen afkomstige Cleve eigenaar werd. In 1950 volgde aankoop door de Stichting Geldersch Landschap en Geldersche Kasteelen.

Verdwenen 'Helfterbeek', een sprengenbeek

Tussen de Hartense Molenbeek en de noordelijker gelegen sprengen van de Nijmolense beek heeft nog een - nu verdwenen - beek gelegen. Deze ontsprong met een gegraven spreng in het boscomplex de Helfterkamp, noordelijk van de Rollekoot. Een andere tak kwam uit het noorden; deze is later de andere kant opgeleid als spreng van de Nijmolense beek. Deze Helfterbeek lag geheel in een ondiep smeltwaterdal. Hij stroomde naar het oosten en voedde noordelijk van de Cannenburch de Nijmolense beek. Tot eind vorige eeuw was de gegraven spreng in de Helfterkamp, hoewel droog, qua vorm nog intact.

Hartense Molenbeek

De Hartense Molenbeek is een sprengenbeek en de meest noordelijke beek van het Vaassense bekenstelsel. De sprengen van deze beek liggen in de landerijen van de buurtschap Niersen, grotendeels in een boog om de sprengen van de Geelmolense beek heen. Ze zijn dus later gegraven. Op de wallen stonden tot ver in de vorige eeuw zware iepen. Hoewel kerngezond moesten ze geofferd worden aan de bestrijding van de iepenziekte. Sprengengebeken werden vaak genoemd naar molenplaatsen. De molenplaats hier was Het Hattem. Vermoedelijk door een schrijffout in een verkoopakte heet de beek nu Hartense Molenbeek. Oude aktes vermelden ook de naam Hogebeek. De beek mondt, na de Oosterhof te zijn gepasseerd, uit in de Griff.

De oudste molen, de korenmolen van de Cannenburch (19), werd gebouwd aan de oorspronkelijke beek, de Rode beek, een kwelbeek. De Hartense Molenbeek werd daarvan een gegraven bovenloop. Op de Rollekoot stond aan deze bovenloop een molen die door Maarten van Rossum is gebouwd. In de tweede helft van de 17e eeuw is de beek verder ontwikkeld en werden nieuwe molens gebouwd: het Clundermolentje, een tweede Rollekootsmolen en de beide Hattemse molens. Na 1700 werd stroomafwaarts van de Cannenburcher korenmolen, als een van de Molens van Oosterhof, de Nieuwe of Amsterdamse Kopermolen gebouwd. Daarvoor stond in de buurt daarvan een korenmolen.

De Hartense Molenbeek loopt min of meer parallel met de Niersenseweg, deels ook erlangs. Stroomafwaarts is een complex van zijsprengen gegraven, die veel (rood) water leveren. In deze sprengen zijn allerlei kwelverschijnselen - zoals puntbronnetjes - goed te bekijken. Verder oostelijk ligt nog zo'n complex van zijsprengen. dit staat allang - mogelijk zelfs bijna een eeuw - droog. In de bovenloop

van de beek herinnert een stuwkje aan de molenplaats van het Clundermolentje. Verder stroomafwaarts, eerst langs de Niersenseweg, later van de weg afbuigend, wordt de beek opgeleid naar de voormalige molenplaats op Het Hattem. Enkele watervallen op het terrein van de villa Het Hattum herinneren daaraan. Verdergaand wordt de beek opnieuw opgeleid naar de huidige wasserij De Rollekoot, gelegen op de vroegere molenplaats van de Rollekootsmolens. De opgeleide beek is goed te zien waar deze als het ware de Niersenseweg raakt en daar waar de beek de Gortelseweg kruist. De wasserij staat aan de oostkant van de Gortelseweg.

Verder stroomafwaarts stroomt de beek aan de noordzijde van de Emmalaan en wordt aan de west- en noordzijde van het bos van kasteel Cannenburch opgeleid naar de wijer van de korenmolen van de Cannenburch. Dit is de eerste, in de gemeente Epe gestichte molen en de enige die als bedrijf nog functioneert. De maalderij maakt tegenwoordig geen gebruik meer van het water als energiebron, maar wordt elektrisch aangedreven. De molengoot en de waterval zijn nog aanwezig. De eigenaren van deze molen hebben, naast het bezit van de wijer, ook het recht om het water op te stuwen in een aantal vijvers van kasteel Cannenburch. De siervijvers en de slotgracht van de Cannenburch worden gevoed door de Hartense Molenbeek en lozen op de lagergelegen Rode beek.

Ten oosten van Vaassen is de beek weer opgeleid voor de voormalige Amsterdamse Kopermolen, thans de wasserij van E. van Delden. Bovenstrooms van de wasserij ligt nog een fraaie wijer.

Stuwkje in de Hattemse Molenbeek, het enige nog zichtbare restant van de voormalige Clundermolen. Foto: J. Meijer

Molens

Het meest stroomopwaarts aan de Hartense Molenbeek heeft de Clundermolen (16) gelegen. Ongeveer 1672 erfde Tijtje Maurits de molen van haar *moeije* Anna Coerts. Door achterstallige pacht verviel de opstal aan de heer van de Cannenburch, die deze verkocht aan Berent Abrahams Broekhuysen. In 1721 werd de molen weer verkocht aan de Cannenburch. Pachter Cornelis Harms wordt als pachter genoemd tussen 1719 en 1726. In 1749 stond het molentje leeg met als daghuurster en bewoonster de weduwe van Jan Kers. Bij de veiling van 1871 werd het molentje bewoond door J. Harleman en is tenslotte verdwenen.

Na de eerste, meest westelijke opleiding, volgt de papiermolen Het Hattum (17). In 1690 was Berend Abraham Broekhuysen pachter. In 1721 werden de opstallen verkocht aan de Vrouwe van de Cannenburch. In 1722 verpachtte zij de papiermolen aan Jannis Knuppel, die in 1729 de molen verliet. In 1732 kregen Johannes Gerrits en Aertien Lubbers de pacht en in 1734 Derck Poll en later zijn zoon. In 1808 werd Aart Jonker pachter, opgevolgd in 1833 door Bertus ter Wel en daarna Pannekoek en Sanders. In 1864 werd J.A. Mentink pachter van de papiermolen en in 1871 eigenaar. Hij begon met een wasserij. In 1900 vroegen Gerrit Gelderman en Cornelis Bagerman vergunning voor het oprichten van een was- en blekerij op Het Hattum. Waterkracht bleef energiebron tot 1908 toen een stoommachine werd geplaatst. De molengebouwen zijn in 1928 afgebroken. Het waterrad voor 1940.

De tweede opleiding leidt naar de molens op de Rollekoot (18). Maarten van Rossum nam in 1542 het initiatief om een molen te bouwen op de Rollekoot. Dit

Het landhuis Het Hattum op de voormalige gelijknamige molenplaats. Foto: J. Meijer

werd door hertog Willem van Gelre toegestaan (maar niet door het kerspel van Vaassen). In 1557 werd Evert Janssen als eerste korenmolenaar genoemd. In 1640 werd de molen verpacht aan Poull Peelen, die zijn Wisselse papiermolen had verkocht, en aan Jonas Paulssen, die er een volmolen van maakte. De te vollen lakens werden aangevoerd uit drie Overijsselse steden en onder andere uit Amsterdam. Voor de doorvoer moest in Hattem tol worden betaald. Eind 17e eeuw was er sprake van twee papiermolens na de vergroting van het leengoed de Cannenburch in 1697. Rond 1720 woonde op de ene papiermolen Berent Abrahams Broekhuysen, tevens eigenaar van de Clundermolen en een van de Hattemse molens. Op de andere molen kwam door huwelijk Willem Reynders Pannekoek, tevens eigenaar van de andere Hattemse molen en van het Kraaiennest. In 1736 werden beide molens verkocht aan de heer van de Cannenburch. Diverse pachters volgden tot de verkoop van de Cannenburcher goederen in 1872. Inmiddels was er een zagerij die gekocht werd door Hendrik Pannekoek. Er moet een wasserij en blekerij zijn ontstaan, want in 1904 verkocht Evert van Delden deze wasserij en blekerij de Rollekoot aan Lambert Jaspers, bleker te Gouda, die er een stoommachine plaatste. In 1933 werd er geen waterkracht meer gebruikt. In de periode 1940-45 werd er een nieuw rad geplaatst voor de opwekking van elektriciteit.

*Wasserij De Rollekoot aan de Gortelseweg in Vaassen.
Foto: Vrienden Veluwe Waterradmolens, 1987*

Een derde opleiding van de Hartense Molenbeek heeft plaats bij de Cannenburch om de stuwvijver en de Cannenburgher molen (19) van water te voorzien.

De molen werd al genoemd in 1387 als Aleid van Steenberghe het vruchtgebruik geeft aan haar man Godert van Hoemen. Deze molen, gelegen in het kerspel van Vaassen, was een dwangmolen die door de horige boeren, die tot het kasteel behoorden, moest worden gebruikt voor het malen van graan. Bij de veiling van de Cannenburcher goederen in 1872 werd de molen gekocht door G. te Riele, wiens nazaten tot op heden de molen in bezit hebben. Na de brand in 1940 is de houten molen vervangen door een stenen gebouw.

*Plaatsing van een nieuw waterrad bij de Cannenburgher Korenmolen op 9 juli 2010.
Foto: J. Meijer*

In plaats van een rad kwam er een turbine. Onlangs is een nieuw waterrad aangebracht.

Na de Cannenburgher Molen is de Hartense Molenbeek, nabij de Laan van Fasna, wederom opgeleid ten behoeve van de molens op de Oosterhof (20). Zeer waarschijnlijk stond deze oudste molen direct aan de huidige wijer (links van 20 op de kaart).

Al in 1557 stond bij het huis van Berent van Oosterhaeve de 'Oosterhoefscher korenmolen' die over tweederde van het water van de Hartense Molenbeek kon beschikken. Als eigenaar werd de pander Johan Gabelts genoemd. In 1566 was de molen in bezit van Johan van Holthusen en in 1688 van Jan van Heuclum tot den Oosterhoff. Deze droeg het bezit over aan de Staten van Gelre en kreeg het weer in leen terug. In 1706 ging het eigendom over naar Margareta van Rede, douairière van Johan Hendrik van Isendoorn. Deze verhuurde de molen voor dertig jaar aan Dirck Slichgers en Willem van Eelen, *coopluijden* uit Amsterdam, die in de koperfabricage zaten.

De nieuwe molen werd iets stroomafwaarts gebouwd (rechts van het nummer 20 op de kaart).

In 1730 ging de pacht over op Mathies Slicher en zijn vrouw Anne Elisabeth de la Bassecourt. In 1739 aan de gebroeders Ciprianus, Adrianus en Cornelis Crans. Sinds 1729 was de heer van Dobbelsteijn, gehuwd met Reinira Barbara van Isendoorn à Blois, eigenaar.

In 1762 verkocht C.A. van Dobbelsteijn het bezit weer aan F.J. van Isendoorn à Blois van de Cannenburch. De naam Haring of Hering bleef lang verbonden aan de molen. De heer van de Cannenburch verpachtte de molen in 1818 aan Zacharias Kemper uit Amsterdam. In 1871 kocht J.R. Kemper, samen met Tutein Nolthenius, de molen tijdens de algehele verkoop van de Cannenburcher goederen. Teunis van Lohuizen was toen pachter. Deze kocht de Dorpermolens in 1871 en bracht de ijzergieterij van de Amsterdamse kopermolen over naar de Dorpermolens.

Achterzijde van de waterrij van Van Delden op de Oosterhof in Vaassen. Foto: J. Meijer

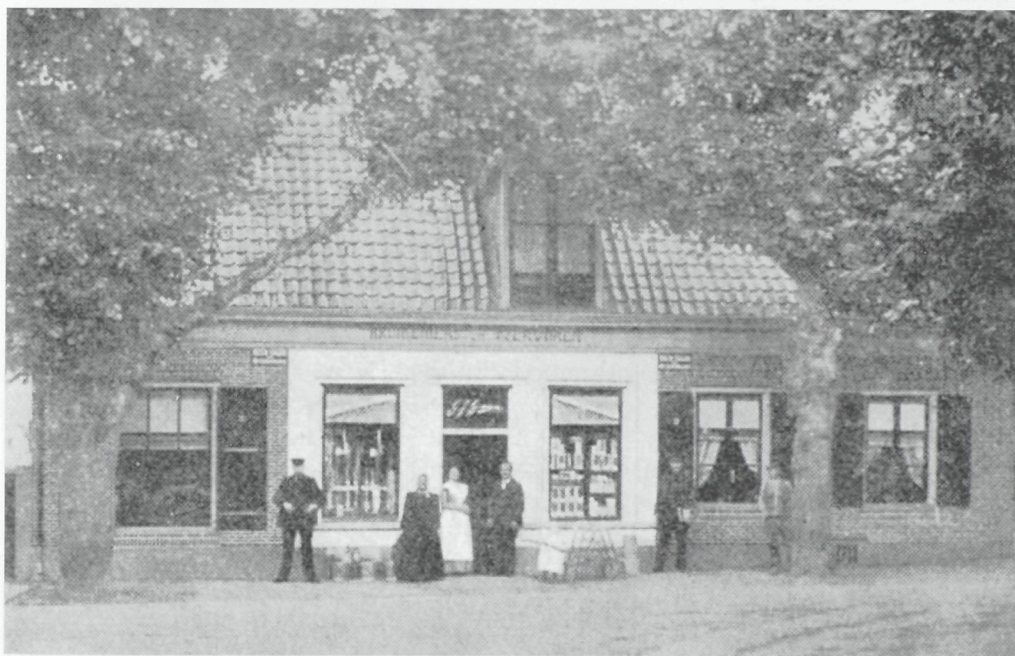
Namens Kemper vroeg wethouder P. Heering in 1872 aan Gedeputeerde Staten toestemming om de ijzergieterij op de Oosterhof om te zetten in een papiermolen. Na goedkeuring werd de papierfabriek verpacht aan Marten van Delden, die in 1879 eigenaar werd. De papiermakerij hield stand tot ongeveer 1900 en werd daarna bij de waterrij getrokken. Het waterrad en andere delen zijn in 1962 verwijderd. De waterrij functioneert nog steeds.

(Wordt vervolgd)

DE TOKO

Hans van Ouwerkerk

Wanneer je opeens geraakt wordt door oude foto's van je vroegere leefomgeving en dan eens de boekenkast door begint te snuffelen, kom je misschien wel iets tegen zoals een vergeten document of boek. Dat overkwam mij onlangs. Door een berichtje dat er een nieuw boek over Epe uit zou komen, genaamd 'Epe mien däärpjen' van de hand van Gert van den Esschert, ben ik naar Epe getogen om dit boek op de dag van de presentatie te bemachtigen. Ook door zijn website, waarop vele foto's en prentbriefkaarten te zien zijn, werd ik weer enthousiast en heb in mijn boekenkast een boekje gevonden dat uitgegeven is naar aanleiding van het 35-jarig jubileum van 'De Toko'. De inhoud hiervan is zo mooi dat ik er u een gedeelte van wil laten zien.

'De Toko' in 1898

De Toko is op 1 mei 1898 door de heer en mevrouw Gerritsen opgericht. Dit was best een riskante onderneming, maar door keihard werken en een hoge mate van klantvriendelijkheid is er een zaak opgebouwd die vele decennia heeft bestaan. Aan het 35-jarig bestaan heeft de Eper Courant een artikel gewijd, waaruit een citaat:

Men moet niet denken dat de groei van „De Toko” zoo zonder meer is gegaan, als vanzelf. Daar kunnen de heer Gerritsen en zijn vrouw anders van spreken. Voor 35 jaar in Epe een zaak te beginnen was al riskant, maar aan energie heeft het beiden nooit ontbroken en ook niet aan werklust. „Arbeid en Vooruitgang” zoo zou men beider levensspreuk kunnen noemen en ze hebben het er ver mede gebracht. Voor „De Toko” is de klant alles en een onzer kennissen in Amsterdam vertelde ons daarvan een frappant staaltje, hoe Gerritsen hem op

De heer en mevrouw Gerritsen

een tijd dat een ander er niet aan zou denken nog klaar te staan voor zijn klanten, toch een gezocht artikel thuis bracht. Indien één hulding verdiend is dan is het deze. Noeste vlijt en energie, van den ochtend tot den avond, hebben hier een zaak opgebouwd die er wezen mag...

Het boekje is doorspekt met uitspraken die allemaal gaan over hoe de familie Gerritsen over haar werk dacht:

Een goed verkooper ziet de dingen van het standpunt van den kooper.

Elk zakelijk succes is gebaseerd op een tevreden klantenkring.

Vrees voor mislukking is de grootste hinderpaal voor succes.

Eén overwinning kan honderd mislukkingen wegvagen.

Doe altijd drie dingen tegelijk: Werken en Denken en Leren.

Je hoeft niet bang te zijn voor morgen, als je vandaag je uiterste best gedaan hebt.
Mooi, hè!

De Toko was een winkel waar de meest uiteenlopende zaken konden worden gekocht: van levensmiddelen tot gereedschappen. Kom daar tegenwoordig nog maar eens om!

In het boekje vinden we ook een ode aan Epe:

Epe eenig als vacantieoord

"De parel der Veluwe", vele plaatsen eigenen zich dezen naam toe, maar zou wel een plaats op de Veluwe zóó gerechtigd zijn dezen eernaam te voeren als het schoone Epe. Wanneer gij van „De Toko” uitgaat, naar rechts of links, naar Zuid of Noord, steeds komt gij in een zóó mooie omgeving van bosch en heide, van polderland met zijn wijde vergezichten, dat

het voor den vacantie-ganger nimmer zijn bekoring verliest. Als de lente zijn eerste groene waas over velden en boomen uitspreidt, dan lijkt de wereld er verjongd en van nieuwe krachten vervuld. De smalle paadjes tusschen de bosschen zijn vol van een opbloeiend vogelleven, de teer-groene weiden stoffeert het vee als een oud-Hollandsche schilderij. In

Het adres voor:
Koloniale waren
Comestibles
Drogerijen
Rookartikelen
IJzerwaren
Gereedschappen
Landbouwartikelen
Vee-apotheek
enz. enz.

De vele soorten waren

den zomer ruischt het koren er, en zijn goudgele vakken harmoniëeren aan den gezichtseinder tegen de donkere dennenbosschen en de intens-blauwe lucht.

De herfst kleurt er de natuur met duizenderlei tinten, van dieprood in de Amerikaansche eiken, tot het teer-zilverachtige van de fijn gelijnde zilverberken. De populier kleppert zijn laatste afscheidslied aan den zomer; pittig en frisch is er dan de lucht, als ge bandenruischend langs de mooie fietspaden peddelt. En het bosch onder een sneeuwkleed is een sprookje uit een kinderverhaal.

En verder...

Denk niet dat ge in een dorp komt, waar geen hotel-accommodatie is, waar geen zeep te verkrijgen is, of geen versche biscuit en sleep niet alles mee uit de stad. Voor ruime en smalle beurzen is er een onderdak te vinden, ge kunt alle moderne gemakken genieten, een heerlijk zwembad koelt u af in de warme zomermaanden. „De Toko” voorziet u van alle artikelen, die ge als kampeerder of tijdelijke gast behoeft. Wendt u tot „De Toko” en uw vacantie in Epe kan een festijn voor u worden, dat ge nooit meer vergeet.

Je **moet** wel naar Epe komen....

Ook Epe als woonplaats komt aan bod in de jubileumuitgave:

Staan uw middelen u toe om des winters in de stad en des zomers buiten te wonen? Daalt uw levensavond en wenscht ge in een schoone omgeving uw verder leven in rust en stilte door te brengen? Zoekt gij herstel in een gezonde frissche omgeving, met een atmosfeer niet door rumoer verontrust en fabriekswalm verontreinigd? Kiest dan Epe als uw vaste woonplaats. Daar zijn bij tientallen plaatsjes te vinden, waar ge uw home kunt opslaan.

Bij het dorp kunt ge in de villaparken wonen, waardoor ge direct kunt genieten van wat het dorpscentrum u biedt, electriciteit, telefoon, goede scholen; in den winter tooneelvoorstellingen, bioscoop-avonden, concerten.

Wenscht ge „buiten” te wonen, direct bij bosch en heide, dan vindt ge in het Gemeentelijke villapark, in het natuurpark „Tongeren” en vele andere plaatsen meer, grootere en kleine landhuizen, of kunt ge zelf iets neerzetten naar uw eigen verkiezing. Zelfs voor dengeen, die ver van al 't menschenlijke gewoel wil zijn, die de stilte van de bosschen verkiest, is hier nog ruimte te over, zonder dat hij verstooten behoeft te zijn van een gemakkelijken weg naar het dorpscentrum.

„De Toko” is ten alle tijde bereid u allen van dienst te zijn met het zoeken van een woning, zoo ver kunt ge niet wegwonen of „De Toko” zorgt voor uw dagelijksche behoeften, zij geeft u raad, zij verzekert uw huis tegen brandgevaar, zij staat, wij zouden haast zeggen „nacht en dag”, tot uw dienst bereid.

Kiest gij de wondermooie omgeving van Epe als uw woonplaats, dan zal u dat nimmer berouwen, als wij u bij uw keuze van uw „home” terzijde hebben mogen staan.

Epe als marktcentrum

Des Woensdagmorgens heeft Epe marktdag. Dan komen de boeren en boerinnen van heinde en ver uit den omtrek om hunnen keujen ter markt te brengen en hun eieren in de breede korven ten verkoop aan te bieden. Een druk verkeer is er dan in het dorp van al de fietsers, de menschen met korven op hun rijwiel, druk ook van het geschreeuw van de honderden biggen, die van eigenaar verwisselen en van de marktkooplieden, die met aandrang hun waren aanprijzen.

De boerinnen in hun Veluwsche dracht, hun witte geplooiden mutsen brengen een vroolijke noot in de rumoerige drukte, waarnaar ook de vreemdelingen in den zomer met plezier komen zien.

In de 35 jaren dat „De Toko” in Epe is gevestigd, is er in dat marktwezen heel wat veranderd. De boeren maakten vroeger hun boter zelf en brachten die met hun eieren naar den winkel. De boter ging in de groote ton, van elken boer een kluit, de eieren moesten de winkeliers maar zien kwijt te raken. De boeren namen hun winkelwaren in ruil daarvoor weer mee terug.

De zuivelfabrieken en de eierenmarkt brachten daarin verandering en ten goede! Men kan wel begrijpen dat die boter van Jan en alleman in de ton niet van de beste was, en ook de eierhandel was bijwijlen een riskant bedrijf.

Nu brengt de boer zelf de melk naar de fabriek en op de meest hygiënische wijze wordt deze verwerkt, de boerinnen brengen hun eieren naar de eierhal, die door de gemeente op het marktterrein is gesticht en verkoopen deze aan den meest biedenden handelaar.

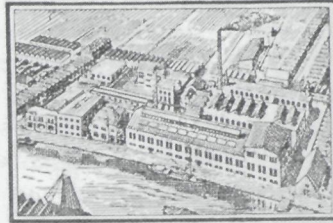
De winkelier levert nu aan den boer rechtstreeks zijn waar en deze weet dat „De Toko” hem van alles wat hij in zijn bedrijf noodig heeft kan voorzien. Een slot voor de deur, een kg spijkers, een moertje of een kram, van elke maat heeft „De Toko” voorhanden. Zoekt moeder de vrouw een inmaakpot voor den winter, een stoof voor „de kärke”, een nieuw fornuis, „De Toko” helpt haar.

Voor den landbouwer en zijn gezin, voor den ambachtsman en den particulier heeft „De Toko” al die artikelen in voorraad, welke het leven eiken dag weer opnieuw vraagt, het is de trots van deze zaak om zoo weinig mogelijk „neen” te verkoopen, zoowel voor de kleinste als voor de duurste artikelen.

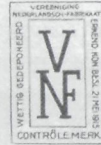
En tot slot nog enkele *Advertentiën*.

TE BEKOMEN IN „DE TOKO”

N.V. De Goudsche Machinale GarenSPINNERIJ.
GOUDA (HOLLAND)

AL ONZE SOORTEN TOUW,
KOORD ENZ. ZIJN VERKRIJG-
BAAR IN

LET VOORAL OP
ONS FABRIEKSMERK „G.M.G.”
EN HET CONTRÔLE-
LEMERK „V.N.F.”

„DE TOKO”

MOEDERS,

geeft Uw kinderen uitsluitend

JECOVITOL

Alleen Jecovitol wordt door een Nederlandsch
Hoogleraar geijkt op Vitaminengehalte.

PRIJS F 1,—

Verkrijgbaar bij Apothekers en Drogisten

DRINKT
SPOELSTRA'S

LIMONADES
SPUITWATER
EN LIKEUREN

UIT DE

ELECTRISCHE FABRIEK

R. SPOELSTRA,

DEVENTER

VERKRIJGBAAR IN „DE TOKO”

Expositie 'Bouwen in Vaassen'

Van februari t/m mei 2011 is in het museum Vaassen Historie de expositie 'Bouwen in Vaassen' te zien. Hier kunt u zien hoe vroeger een bouwwerk op ambachtelijke wijze tot stand kwam.

Te beginnen met een opsomming van de benodigde materialen en een schetsje, gekrabbeld in een notitieboekje, tot volledig uitgewerkte bouwtekeningen.

In het museum is een ouderwetse timmerwerkplaats ingericht, compleet met een houten werkbank met handgereedschap, oude bouwmaterialen en werktekeningen. Een groot deel van het gereedschap is afkomstig van het vroegere timmer- en aannemersbedrijf G. Pol en Zn. uit Vaassen. Ook van andere bouwbedrijven die allang niet meer bestaan, is materiaal aanwezig.

Drie nog actieve bedrijven uit Vaassen, t.w. bouwbedrijf Timmer, aannemersbedrijf G. de Wilde en bouw- en aannemersbedrijf Van Laar, hebben de ruimte gekregen om hun aandeel in de bouwhistorie van deze omgeving te laten zien. Zo zijn er foto's en tekeningen van de herbouw van de Cannenburgher molen na de brand in 1940, de reconstructie van Daams molen eind jaren tachtig, renovatiewerkzaamheden aan de kerken en de nieuwbouw en verbouw van diverse winkelpanden in de Dorpsstraat. Ook is er nog een aantal prachtige tekeningen te zien die meer dan honderd jaar geleden zijn gemaakt door J.C. de Bruin uit Vaassen. Kortom: een expositie die de moeite waard is.

Het museum is geopend op donderdag- en vrijdagmiddag van 14.00 tot 17.00 uur en op zaterdag van 11.00 tot 16.00 uur.

Museum Vaassen Historie, Dorpsstraat 73, Vaassen, www.vaassenhistorie.nl

BOEKRECENSIE

'Blief moar fijn bie het olde. Geloven op de Noordoost Veluwe'

Onder deze titel brachten de Heerder Historische Vereniging en de Vrije Evangelische Gemeente Heerde recent een boek uit over de geschiedenis van de Afscheiding en de daaruit voortgekomen kerkgenootschappen, waarin volgens de aangeleverde informatie ook de andere genootschappen die er op de Noordoost-Veluwe zijn, behandeld worden. Schrijver is ds. J.M. Weststrate, predikant van genoemde kerk. Aanleiding is het 175-jarig bestaan van de Vrije Evangelische Gemeente.

In twaalf hoofdstukken behandelt de auteur de historie van het geloof: hij start met een beschouwing over de Veluwe en het heidendom en vervolgt zijn verhaal over de intrede van het christelijk geloof. Ofschoon de Reformatie wel aandacht krijgt, gebeurt er in het boek vrijwel niets tussen 1600 en 1835. De Afscheiding (1834/35) en de daaruit voortgekomen Vrije Evangelische Gemeente worden uitvoerig onder de loep genomen. Daarna volgt een hoofdstuk over 'de boom met veel takken', waarin de auteur uitlegt hoe de kerkelijke diversiteit tot stand is gekomen, waarin hij terugkeert in de tijd: van rooms-katholiek naar de diverse protestantse kerkgenootschappen. Hij eindigt met de uitleg over gereformeerd en evangelisch, die hij weer betreft op de geschiedenis van de Vrije Evangelische Gemeente, de typering van zijn kerk, en een hedendaagse evangelische visie.

Ik vind het boek hom noch kuit. Het is een leeswijzer voor de verscheidenheid aan protestantse kerken, waarin echter de kleinere afsplitsingen nauwelijks worden behandeld. De geschiedenis van alle kerkgenootschappen is te hoog gegrepen, want ik mis ook de geschiedenis van de rooms-katholieke schuilkerken. Volgens Weststrate kwamen deze in 1848 'uit hun schuilhoeken tevoorschijn' (pag. 106), terwijl iedereen wist waar de rooms-katholieke (schuil)kerken stonden, want er was in de Republiek en zijn opvolgers vrijheid van godsdienst (alleen mochten de gebouwen van niet-gereformeerden geen kerkelijk uiterlijk hebben). Het boek biedt ook geen complete geschiedenis van de wel behandelde kerken, want zoals gezegd ontbreken er twee eeuwen (Hoe verliep het calvineringsproces en wat was de invloed van de Nijkerkse opwekking in de 18e eeuw, om twee belangrijke onderwerpen te noemen.) Ik mis dan ook de hand van een (kerk)historicus.

Het boek (144 pag.) is rijk geïllustreerd met foto's van kerken, oude documenten en dominees. (EdJ)

WANDELEN IN DE 19e EEUW

Dianne Hamer

Wandelen is heden ten dage iets vanzelfsprekends, maar dat is niet altijd zo geweest. Tijdens de Middeleeuwen was men bang voor de natuur en deze werd zoveel mogelijk op afstand gehouden en gemeden, omdat wildernis als angstaanjagend en gevaarlijk werd beschouwd. De meeste mensen gingen bij voorkeur niet verder dan een halve dag gaans van huis. Een loslopende medemens kon namelijk wel door de duivel gezonden zijn! Toch waren er wel rondtrekkende langeafstandslopers, maar die deden dat altijd met een doel: marskramers of ambachtslieden als glazeniers, (goud)smeden en bouwvakkers die van plaats naar plaats trokken en hun diensten aanboden. Ook waren er geestelijken, pelgrims, zangers, jongleurs, tovenaars, speellieden, postbodes, maar ook zwervers en zigeuners. Wandelen voor het plezier kende men nauwelijks, alleen over korte afstanden werd het gedaan. Bezitters van landgoederen wandelden op hun landgoed en rijke kooplieden voorzagen hun buitens van 'wandeldreven' terwijl dorpsbewoners wandelden over de Dorpsstraat. In een stad als Utrecht konden de bewoners naar de Maliebaan en bijvoorbeeld Hagenaars hadden het 'Haagsche Bosch'.

Uiteindelijk komt hier verandering in en wandelen over langere afstanden, louter om het genoegen, doet in de negentiende eeuw zijn intrede.

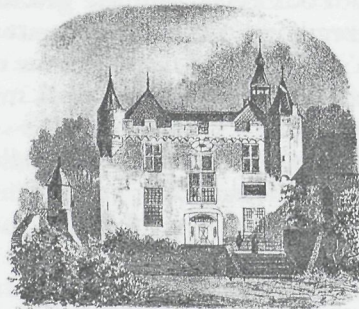
Er verschenen diverse wandelgidsen waarin de schoonheid van het Nederlandse landschap werd beschreven:

De ongemeene rijkdom van landelijke toonelen, nu niet meer eenzelvig plat, maar door hoogten en laagten, door wei- en zaailandten, door bosch en konstige vijvers afgewisseld, kan niet anders dan verkwikkend zijn voor den reiziger, die reeds geruime tijd het stadsgewoel (...) heeft kunnen genieten.

Uit dit reisverslag van de Utrechtse Heuvelrug uit 1806 spreekt duidelijk het romantische natuurgevoel dat het heuvelgebied bij de reiziger losmaakte, maar ook komt de tegenstelling tussen de drukte van de stad en de verkwikkende werking van de natuur naar voren.

Langzaam maar zeker ging men, als gevolg van een lange ontwikkeling die tijdens de Renaissance begon, de schoonheid van de natuur inzien. De mens was niet langer overgeleverd aan de natuur, maar begon zich gelijkwaardig te voelen en tijdens de Verlichting voelde men zich zelfs superieur. De natuur kon worden beheerst en naar eigen wens in cultuur worden gebracht. De schepping werd toegeschre-

WANDELLINGEN
DOOR
GELDERLAND
en aangrenzende
Noord-Brabandsche, Limburgsche
en Pruisische gewesten
DOOR
W. J. W. Engelen

Blz. 127.

Te GRONINGEN, bij
W. VAN BOEKEREN.
1847.

ven aan God, maar de natuurverschijnselen werden verklaard aan de hand van empirisch-rationele wetmatigheden.

Deze nieuwe natuurbeschouwing kwam tot verdere ontwikkeling binnen de Romantiek, de periode waarin de subjectieve ervaring als uitgangspunt werd genomen. Introspectie, intuïtie, emotie, spontaniteit en verbeelding kwamen centraal te staan. De natuur werd vereerd en deze verheerlijking nam bijna religieuze vormen aan. De ware romanticus had een afkeer van de (zich ontwikkelende) industrie, de techniek en steden. De eretitel natuur werd toegekend aan plekken die nog niet door de mens waren bezoedeld, en vooral wildernis werd gekoesterd, omdat romantici geloofden dat daarin de meest authentieke, pure vorm van natuur te vinden is. De aantrekkingskracht van het mysterieuze, de duisternis en de mystiek van leven en dood werd groter. Hierdoor ontstond het idee dat bomen als sparren, cipressen en treurige boomsoorten als wilgen symbolisch de droefheid uitbeeldden. Naast de taxus, het symbool van de onvergankelijkheid, zijn op begraafplaatsen uit deze tijd veel van deze bomen te vinden.

Door de opkomst van de industrialisatie en de snelgroeiende steden was de behoefte om te ontsnappen aan de dagelijkse werkelijkheid tegen het einde van de achttiende eeuw alleen maar toegenomen. De wetenschappelijke benadering leverde meer kennis op over de natuur, maar dit leidde tegelijkertijd tot een vreemding van diezelfde natuur. Alles wat niet op een rationele manier uitgelegd kon worden, de irrationele en emotionele aspecten, viel af. Er ontstond daardoor een behoefte aan het emotionele, esthetische en religieuze, zoals vertegenwoordigd in de 'schone natuur'.

In Nederland werd het 17e-eeuwse werk van de filosoof Spinoza populair. Hij verkondigde dat de ongerepte natuur te herleiden was tot God en voor het doorgronden van de waarheid waren, naast de rede, ook de intuïtie, het gevoel en de verbeeldingskracht van groot belang. Het begrip God werd gelijkgesteld aan de Natuur, waaraan men zich moest onderwerpen in plaats van haar te willen overheersen. Dit 'Romantische' levensgevoel uitte zich in het beleven van de natuur en dat gebeurde onder andere door het maken van wandelingen. Dit was een serieuze zaak, die goed moest worden voorbereid, zoals wel blijkt uit het volgende voorbeeld: in de zomer van 1809 maakten vijf wandelaars – T. van Swinderen, B.H. Lulofs, W.H. Crull, B.H. Steringa Kuijper en J.J. Modderman – een wandeling door Holland en Noord-Duitsland, die onder Napoleon één geheel vormden. Ze waren uitgerust met schoenen, voorzien van kurken zolen en spijkers, en sokken van zeemleer. Hun bagage bevatte een rotting met een stevige knop erop dan wel een degen daarin, en een paar zakpistolen.

In de zomer van 1823 bewandelden Jacob van Lennep en Dirk van Hogendorp een groot deel van Nederland.¹⁾

Ook op de Veluwe kwamen wandelaars, al gold dit gebied tot in de 20e eeuw als *'woest en grimmig geweest, een oord van verschrikking, van hetwelk een verstandig mensch behoorde verre te blijven.'*

Er waren echter wel degelijk 'waaghalzen' die het aandurfd en een tocht in dit gebied te maken en zo zijn er een aantal beschrijvingen van het gebied rond Epe en Vaassen tot stand gekomen. In dit en volgende artikelen zal ik een aantal cite-

ren. Het eerste voorbeeld daarvan is de wandelaar Mr. A.W. Engelen²⁾, hij schreef *Wandelingen door Gelderland en aangrenzende Noord-Brabandsche, Limburgsche en Pruisische gewesten* en vertelde over Epe en Vaassen:

(...) de aanleg der chaussee langs de Zuiderzee, waardoor de groote weg uit Overijssel en Holland, welke te voren hier over de Veluwe liep, derwaarts verlegd is. De half afgebroken herberg, tot welke wij thans genaderd zijn, die vroeger als posthuis vrij drok bezocht werd, is hierdoor mede tot een schier geheel verlatene kroeg vernederd, waar slechts zeldzaam een reiziger binnentreedt, om het verkwikkelijkste, dat zij kan aanbieden, een dronk allervoortreffelijkst water, te genieten. Intusschen leveren nog steeds het vrij welig tierende houtgewas en eenige akkers, met rogge of aardappelen bezet, te midden dezer woestenij aan den vermoeiden blik eene aangename verpoozing op.

EPE, — Dorpsstraat.

Dorpsstraat, Epe (met dank aan Gert van den Esschert)

Ook van hier weder blijft de naakte heuvelachtige heide ons vergezellen tot in de onmiddellijke nabijheid van het dorp **Epe**. Men kan hier en op vele andere plaatsen der Veluwe opmerken, welk eene verbazende uitgestrektheid van heidevelden zich nog ter ontginning voor de nijverheid der ingezetenen opdoet; en het mag inderdaad verwondering wekken, dat, bij de steeds toenemende bevolking en het verminderen van vele middelen van bestaan, tot deze landontginningen niet meer wordt overgegaan.

Onderscheidene redenen worden hiervan opgegeven. De doorgaande armoede, en welligt meer nog de onkunde en vooroordeelen van den Veluwschen boerenstand, die en de benoedigde geldmiddelen, en, door gehechtheid aan het oude, den lust tot soortgelijke ondernemingen mist, komen hier bovenal in aanmerking. En toch heeft de ondervinding sedert onheugelijke tijden reeds op de overtuigendste wijze het algemeen en bijzonder nut dier ontginningen geleerd. Want belangrijk is de verandering, welke te dezen opzichte de Veluwe in den loop der eeuwen reeds ondergaan heeft. Tallooze plekken vruchtbaren grond

zijn aan de heide ontwoekerd; die ondoordringbare wouden zijn grootendeels verdwenen, welke met wolven, beeren en wilde zwijnen, of met menschen, dikwerf nog woester dan deze wilde dieren, bevolkt, de Veluwe in vorige tijden tot eene hoogst gevaarlijke en schier onbereisbare landstreek maakten.

Zoo noemde nog, in de eerste helft der 15de eeuw, Hertog Arnold, in zeker geschrift, dit gewest 'een wilt bijster lant, daar veel overgrepen in geschien plegen' en twee eeuwen later bevonden er zich, volgens Slichtenhorst, 'meer wolven en vossen dan luyden en huysen' op de Veluwe; en er werd toen openlijk geklaagd, dat vreemde kooplieden en andere onderdanen niet dan met groot gevaar van hun leven en goederen te verliezen, de wegen der Veluwe gebruiken, of zich binnen de woningen derzelve ophouden konden.

*Nog zweeft het mij zoo levendig voor den geest, welk een angstig genoeg ik als kind ondervond, wanneer mij de vele ware of verdrichte geschiedenissen van roovers en moordenaars, die hier eenmaal huisden, verhaald werden. Onder de rondzwerfende boschbewoners, langen tijd de schrik der eenzame reizigers, bekleeden de zoogenaamde **Heidens** eene voornaame plaats, die nog in de eerste helft der voorgaande eeuw in vrij grooten getale op de Veluwe gevonden werden. Verschillende plakaten zijn in **Gelderland** tegen deze 'landlopers en heereloze vagebonden' gemaakt, die in de oorkonden der lijfstraffelijke rechtspleging, nog onder de Archiven van het Hof aanwezig, eene beduidende rol spelen. Nog in het jaar 1712 moest de gewapende magt, ten getale van vijfenzeventig ruiters en voetknechten, op last van het Hof, naar het **Gortelsche Bosch**, onder Epe, trekken, om zich van de daar versholene Heidens meester te maken; hetwelk echter voor het vervolg zoo weinig schijnt gebaat te hebben, dat men vijf jaren later andermaal tot een dusdanigen krachtdadigen maatregel zijne toevlugt moest nemen. Eerst omstreeks het midden der eeuw schijnen de Heidens deze oorden van hunne gevaarlijke tegenwoordigheid verlost te hebben.*

Oude Nunspeeterweg bij Tongeren (met dank aan Gert van den Esschert)

Wij zijn thans genaderd tot Epe, een bevallig gelegen dorp van vrij hooge oudheid. Het heeft een regt landelijk voorkomen; maar te gelijk treft men een aantal goede woningen in hetzelfde aan, en ingezetenen, die de Geldersche gulleid en eenvoudigheid met beschaafheid van levenswijze paren. In de zindelijke en door eene meer dan Drentsche goedkoopte uitmuntende herberg, waar tevens eene sociëteit der notabelste ingezetenen gevonden wordt, kunnen wij eenige oogenblikken van onze wandeling verpoezen.

Onze weg voert langs de dorpskerk met haar spits torentje, een niet onaanzienlijk gebouw in vroegeren tijd met een zoogenaamd knekelhuis prijkende, dat thans echter gelukkig verdwenen is. Vóór nog niet vele jaren werden op de meeste Veluwsche dorpen aan de kerken soortgelijke verzamelplaatsen van doodshoofden en beenderen gevonden; ik herinner mij, in mijne kindsheid, op zeker dorpje een oude daglooner ontmoet te hebben, die de zonderlinge gewoonte had, om de zomernachten in het knekelhuis boven op deze akelige overblijfselen van vroegere geslachten door te brengen. En toen ik hem te kennen gaf, dat eene dusdanige slaappleaats mij toch zeer onaangenaam voorkwam, antwoordde hij: 'Neen, volstrekt niet; ik breng er goed stroo op, en voel dus niets van de botten.' Hij dacht, dat ik alleen op den lichamelijken indruk, door de doodsbeenderen veroorzaakt, het oog had.

Epe was gedurende ettelijke jaren de woonplaats eener schrijfster, welke grooten roem onder hare landgenooten verwierf, Elisabeth Post, echtgenoot van den Predikant Overdorp. De schriften dezer begaafde vrouw waren een tijd lang door het gansche land **en vogue**, en zijn ook geenszins van verdiensten ontbloot. Zij bevatten vele levendige schilderingen van de genoegens der eenzaamheid en van het landleven, vele opmerkingen, die van het helder verstand en het voortreffelijk hart der schrijfster getuigen. Ook onder hare poëtische voortbrengselen komen enkelen voor, die door eenvoudige schoonheid uitmunten. Doch de groote opgang, dien hare geschriften aanvankelijk maakten, was toch meer het gevolg van den uit **Duitschland** overgewaaiden sentimenteelen geest des tijds, toen de hoog gekapte en dik gepoederde dames, met haar alles behalve sentimenteel voorkomen, nimmer op eene avondsite bijeenkwamen, zonder van Feith's **Julia, Fanny** enz. den mond vol te hebben. Van daar dat ook tegenwoordig de werken van Mej. Post nog slechts in deze oorden, waar velen haar eenmaal hebben

Elisabeth Maria Post

leren kennen en hoogachten, gelezen worden, en, voor het overige grootendeels vergeten, slechts op de boekenstalletjes der Amsterdamsche markten en sluizen voorkomen. De gevoelige en godsdienstige schrijfster, welke hier in 1812 na een langdurig lijden overleed, rust, volgens haar verlangen, op het naburige landgoed Tongeren, waar nog dikwerf hare eenvoudige grafstede door den eenzamen wandelaar bezocht wordt. Ook draagt de fraaije tuin der dorpspastorij nog tegenwoordig de sporen van de zucht tot eenzaamheid en afzondering der voormalige bewoonster.

Wanneer wij thans onze wandeling van Epe voortzetten naar het ruim een uur verder gele-

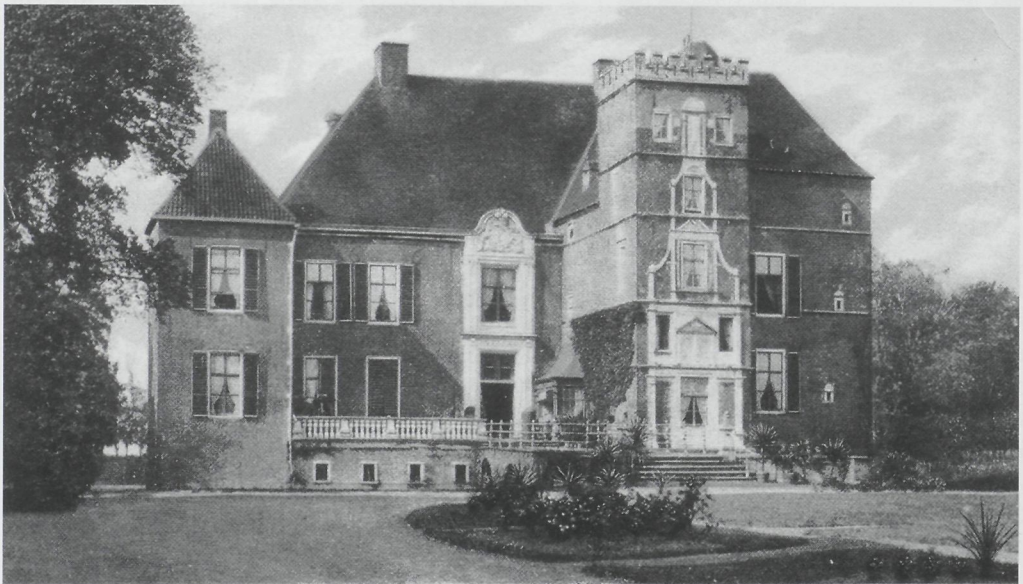
gene **Vaassen**, dan zien wij de heide schier overal door welig bouwland vervangen, terwijl de boekweit in haren eersten bloei reeds een aantal honigbijen tot zich lokt, wier eentoonig gebrom zich heinde en ver hooren doet. Enkele voetpaden, bevallig door dit koren slingerende, lokken ons ter afwisseling van den grooten en door het mulle zand dikwijls vermoeijenden weg af. Ter linkerzijde worden wij de verspreide woningen, half tusschen het hoog opgeschoten koren of het kreupelhout verscholen, der buurtschap **Emst** gewaar; en inzonderheid het luchtige en fraaije schoolgebouw, vóór weinige jaren geheel nieuw opgebouwd. Het is inderdaad aangenaam en belangwekkend, op te merken, hoe vele geringe buurtschappen op de Veluwe in het bezit zijn van schoollokalen, gelijk nog in het begin dezer eeuw onze kleine landsteden niet bezaten.

Van lieverlede krijgen wij nu de kerk en toren van Vaassen in het oog, zich bevallig tusschen het geboomte vertoonende, en, wat de voornaamste bijzonderheden van het dorp uitmaakt, het oude slot **Kannenburg**, dat een weinig ter zijde zich nog even fier als vóór eeuwen uit zijn grachten verheft. Wij zullen geene pogingen in het werk stellen, om met het inwendige van dit gebouw bekend te worden: zij zouden vruchteloos zijn, dewijl de eigenaar, die zich juist op het slot bevindt, hoogst ongaarne vreemdelingen tot zich toelaat, of den weetgierigen onderzoeker eenige ophelderingen nopens de oudheid en de lotgevallen van den burgt mededeelt. Doch ook de uitwendige gedaante, schoon voor een gedeelte gemoderniseerd, toont genoegzaam aan, dat dit slot reeds sedert vele eeuwen aan de vernielende kracht des tijds weerstand biedt. Fraai plantsoen en statig geboomte omringt de grijze, hier en daar met mos overdekte muren.

Vrij algemeen wordt, niet slechts door de mening des volks, maar ook in gedrukte geschriften, de stichting van den Kannenburg aan den vermaarden Gelderschen veldoverste Maarten van Rossem toegeschreven. Doch ten onregte; want lang vóór den leeftijd van dezen dapperen, maar wilden krijgsman, was de burgt reeds aanwezig. Wij vinden opgetekend, dat reeds omstreeks het jaar 1400 Klaas van Herwen met denzelven beleend werd, uit wiens geslacht, in de tweede helft dier eeuw, het slot in dat van Keppel overging. Later kwam Gelderlands Hertog, de reeds vroeger genoemde Karel van Egmond, door aankoop in het bezit van den Kannenburg; doch weinige jaren daarna werd Maarten van Rossem eigenaar van denzelven. In de gedenkschriften onzer binnenlandsche oorlogen, gedurende de eerste helft der zestiende eeuw, staat de naam van dezen gevreesden man, die lange tijd als Veldmaarschalk van Hertog Karel diende, met bloedige letters opgetekend. Bovenal is zijn togt naar den Haag in 1528, welke stad deerlijk door de Gelderschen geplunderd werd, in de geschiedenis vermaard. Doch overal, waar hij den schrik zijner wapenen heenbragt zweefden brand en plundering aan zijne zijde. 'Gelijk de toonen van het **Magnificat** den Vesper opluisteren, zoo strekken roof en brand tot sieraad van den oorlog' - dit was de zinspreuk van den woesten krijger, wiens gansche loopbaan ook volkomen daaraan beantwoordt. Slechts zeldzaam, wanneer zijn geliefde bezigheid, de oorlog, hem niet onledig hield, bragt hij eenige dagen op den Kannenburg door. Doch ook in deze weinige oogenblikken van rust was zijn geest al te zeer met nieuwe ontwerpen van krijg en bloedstorting ingespannen, om vatbaar te kunnen zijn voor de schoonheden der natuur in de bevallige landdouwte, die zijn verblijf omringde. Als krijgsman bezat hij inderdaad uitstekende verdiensten, en in eene hooge mate de liefde zijner soldaten, die bij meer dan ééne gelegenheid hem te kennen gaven, dat zij bereid waren, om hem tot zelfs in den mond der hel te volgen. Na den dood van hertog Karel, en toen weinige jaren later zijn opvolger Willem van Gulik zijne landen aan den Keizer afgestaan had, trad Rossem in dienst van dezen laatsten. En nu even trouw aan het huis van **Oostenrijk**, als hij het te voren met verbittering bestreden had, drong hij met zijne gewone onversaagdheid tot in het hart van Frankrijk, plun-

derde en blaakte in *Champagne* en *Picardie*, en veroorzaakte zelfs te *Parijs*, door den schrik van zijnen naam, eene hevige ontsteltenis en vlugt der ingezetenen. Doch de woeste krijgsheld, wien de dood in tallooze gevechten ontzien had, bezweek niet lang daarna te *Antwerpen*, waarschijnlijk aan de pest; hoewel er toenmaals een gerucht ging, dat hij door een zijner strijdgenooten, die zijn krijgsroem en de gunst, welke hij bij den Keizer genoot, benijdde, en aan den disch vergiftigd zoude zijn. Hij werd in de kerk zijner heerlijkheid Rossem begraven; doch ook na zijnen dood genoot hij geene duurzame rust. Zijn graf werd eenige jaren later door een Spaansch soldaat geopend, waarschijnlijk in de veronderstelling, dat het verborgene schatten inhield. Doch de wakkere krijgsheld had geene kostbaarheden van goud en zilver, schoon hij ook deze gedurende zijn leven geenszins versmaad had, maar twee ijzeren buskogels met zich in het graf doen plaatsen, zoodat hij – gelijk de Geschiedschrijver het uitdrukt – zelfs na zijn dood vuur en vlam scheen te blazen. De overlevering wil, dat de ongeroepen doodgraver, teleurgesteld in zijne verwachting van den goeden buit, zijne woede aan het ziellooze overschot zou gekoeld hebben. Zooveel althans is zeker, dat toenmaals de hoofdschedel van het ligchaam werd afgescheurd, die eerst naar 's *Hertogenbosch* overgevoerd, doch vervolgens door de eigenaars van den *Kannenburg*, Rossems aanverwanten, opgeëischt en derwaarts gezonden is. En nog tot op den huidigen dag bewaart men hier den schedel des mans, wiens brein gedurende zijn leven enkel van bloedige plannen zwanger ging.

Rossems liet slechts eene eenige dochter na, welke, van hare geboorte af aan doofstom, in de eenzaamheid opgevoed was. Deze moet ook een zweem van het hartstogtelijk karakter haars vaders gehad hebben, van wien verhaald wordt, dat men, wanneer hij tegen den vijand oprukte, of als zijne drift door eenige andere aanleiding opgewekt was, zijn baard en knevels zag bewegen, en als het ware overeind rijzen. Want er bestaat eene overlevering, dat de dochter, die met hare naastbestaanden over de talrijke bezittingen haars vaders langdurige regtsgedingen voerde – waarom men zeide, dat Rossems goederen, met het zwaard verworven, weer met de pen verteerd werden – bij zekere gelegenheid te *Utrecht* over de aan-

Vaassen, Kasteel de Cannenburgh (met dank aan Gert van den Esschert)

randing harer regten zoozeer in gramschap geraakte, dat zij plotseling het gebruik der spraak bekwam, en sedert dien tijd altijd behield.

De Kannenburg, later aan de zuster van Van Rossem, Margareta, toegevallen, kwam, door haar huwelijk met eenen Isendoorn a Blois, in het geslacht dat thans sedert bijna drie eeuwen in het bezit van denzelven is.

De twee enig overgeblevene leden van dit geslacht, van welke de oudste thans eigenaar van den Kannenburg is, zijn gewoon jaarlijks, vooral in den jagttijd, eenige weken op het slot door te brengen. Doch meestal vertoeven zij buiten 's lands, te **Luik** en te **Aken**. Beide zijn ongehuwd, en dus schijnt een oude en aanzienlijke stam met hen te zullen uitsterven. Reeds vragen nieuwsgierige naburen elkander af, in welke handen het slot en de uitgestrekte bezittingen der Isendoorns – zij bezitten bijna alle papiermolens, en welligt de helft van het dorp in eigendom, en hebben bovendien nog vele andere goederen binnen en buiten 's lands – na hun overlijden komen zullen; doch niemand weet deze vraag slechts met gissingen te beantwoorden.

Om ook van het inwendige van den Kannenburg met een enkel woord te spreken, zoo kunnen wij in het algemeen opmerken, dat alles binnen denzelven met een ouderwetsch, en daardoor dubbel belangrijk waas overtogen is. De ruime voorzaal, met steenen geplaveid, bevindt zich nagenoeg in denzelfden staat als vóór eeuwen, en heeft, met haar antiek snijwerk en menigte familieportretten, eene bijzondere bekoorlijkheid voor den oudheidskenner, meer dan voor den beminnaar van hedendaagsche zeden en gemakken, dien de koude steenen vloer en het massieve maar onbevallige huisraad der vroegere eeuwen niet zelden eene kille huidering op het lijf jagen. Onder de familieportretten ontbreekt natuurlijk de geduchte krijgsman niet, die hier eenmaal woonde, en wiens beeld nog bovendien in den voorgevel van het slot gevonden wordt. Ook de overige talrijke vertrekken hebben hetzelfde ouderwetsche voorkomen; en zelfs die veranderingen in een meer moderne trant, welke de eigenaars in een voorbijgaande luim aan het slot lieten maken, zijn onvoltooid gebleven.³⁾

Grafmonument van Van Niel

In vroegere tijden werd in de slotkapel voor de vrij talrijke Roomschegezinden dezer streken de dienst verricht; doch sedert het begin der voorgaande eeuw hebben deze eene afzonderlijke kerk in het dorp.

Verlaten wij thans den Kannenburg, die in meer dan één opzigt onder de merkwaardigste gebouwen van ons vaderland behoort, en wandelen wij naar het nabijgelegen dorp Vaassen. Het levert weinig belangrijks ter beschouwing op; schoon de omstreken bekoorlijk, en de vele papiermolens, die tot hetzelfde behooren, een bezoek niet onwaardig zijn. Intusschen moet deze tak van nijverheid, bij de verbazende vorderingen der machinerie in andere oorden, hier in de laatste jaren aanmerkelijk zijn afgenomen.

In den omtrek van Vaassen ontspringen vele beeken, die zich in de zoogenaamde Grift, en door dezen in den IJssel, uitstorten. Bevallig ligt even buiten het dorp de Begraafplaats tusschen het eeu-

wige groen der dennen verscholen: zij prijkt met een eenvoudig gedenkteeken van den als opvoedkundige beroemden van Niel, die ook als kanselredenaar uitstekende gaven had. Niet onbekend is in de vroegere geschiedenis onzer letterkunde de naam van een zijner voorgangers op dit dorp, den Predikant Goddaeus, die reeds in de zeventiende eeuw de voetmaat der Ouden, schoon nog vrij gebrekkig, in de Nederlandsche poëzij poogde in te voeren, en dien Hooft ergens in zijne Brieven een roozelaar onder de doornen noemt.

Ook de weg van Vaassen naar het anderhalf uur verwijderde Apeldoorn loopt voor het grootste gedeelte door eene welige landouwe. Slechts een paar heidevelden van matige uitgestrektheid wisselen (...)

(Wordt vervolgd)

LITERATUUR

Mr. A.W. Engelen, *Wandelingen door Gelderland en aangrenzende Noord-Brabandsche, Limburgsche en Pruisische gewesten*, Groningen 1847, p. 24 t/m p. 35.

Lucas Reijnders, *Reislust Op weg naar het paradijs en andere bestemmingen*, Amsterdam 2000, p. 147-176.

Tessa de Vries, *De romantische tuinkunst van Johann David Zocher jr. (1791-1870) en Hendrik van Lunteren (1780-1848)*, MA-eindschriftie Cultureel Erfgoed, 2008.

Romantiek (stroming), www.wikipedia.nl

NOTEN

- 1) Jacob van Lennep hield een dagboek bij dat, aanvankelijk in brieven vastgelegd die hij onderweg naar huis schreef en later in schriften overgeschreven, in de kast bleef liggen. Zijn kleinzoon heeft het later gevonden en in 1942 is het (in bewerkte vorm) uitgegeven onder de titel *Nederland in den goeden ouden tijd*. Dit baarde weinig opzien. In 2000/2001 hebben, op initiatief van producent René Mendel, schrijver Geert Mak en Maritha Mathijssen het dagboek hertaald en opnieuw het licht laten zien ten dienste van de befaamde radio- en televisieserie 'De Zomer van 1823', waarin de voettocht nog eens overgedaan wordt door Mak en de cineast Theo Uittenbogaard.
- 2) 'Mr. Adriaan Walraven Engelen werd geboren 23 augustus 1804 te Valburg (Geld.), waar zijn vader, die lid van 't Hof in Gelderland was, zijne buitenplaats had. Toen deze in 1812 lid van 't Hooge Gerechtshof in Den Haag werd, ontving de zoon aldaar de opleiding tot de acad. lessen, die hij 20 Sept. 1820 te Groningen aanving en 18 April 1826 eindigde als dr. juris, om die in 1829 voort te zetten in de letteren; in 1830 trok hij met de flankeurs uit. Daarna wijdde hij zich eenigen tijd aan het gymn. onderwijs te Elburg, waar zijne welsprekende voordracht jarenlang in herinnering bleef en de invloed daarvan nog uit zijne leerlingen blijkt. Later was hij kantonrechter te Tiel en bleef dit tot 1875; in dien tijd was hij van 1848-'53 lid der Tweede Kamer.' Hij had diverse publicaties op zijn naam staan. J.G. Frederiks en F.Jos. van den Branden, *Biographisch woordenboek der Noord- en Zuidnederlandsche letterkunde*, L.J. Veen, Amsterdam 1888-1891. www.dbnl.nl
- 3) Boven de deur in den voorgevel leest men: renovatum 1662; waaruit blijkt, dan men toen het kasteel moet hebben hernieuwd. In 1819 of 1820 is het bovengedeelte van den voorsten toren weggebroken, en door een koepeltje vervangen, dat als belvédère een vrij uitgestrekt gezicht op de omstreken moet opleveren, maar uitwendig het gebouw bederft. Men vindt eene afbeelding van den Kannenburg in Mr. Robidé van der Aa's *Oud-Nederland*, Nijmegen bij C.A. Vieweg; en zoo mede in het Leeskabinet voor 1841 (IV deel); waarin een paar uittreksels uit mijne *Wandelingen* geplaatst zijn.

UIT DE HISTORIE VAN OENE (17)

Jan de Graaf

Gebouw van de Oener Coöperatieve Verbruikersvereniging (met dank aan Streekarchief Noord-Veluwe te Epe)

Oener Coöperatieve Verbruikersvereniging

Op deze foto ziet u het gebouw van de Oener Coöperatieve Verbruikersvereniging. Het gebouw stond aan de Keizerstraat (hoek Kerkweg), waar nu (ten tijde dat Jan de Graaf destijds deze artikelen schreef, red.) de bungalow van de gezusters Riphagen staat.

De oprichting van deze coöperatie geschiedde door middel van een oproep in de *Eper Courant* van 23 mei 1906, waar belangstellenden uit Oene werden uitgenodigd om tot een gezamenlijke aankoop van antraciet en andere brandstoffen te komen. De vergadering werd belegd bij L.J. Alberts, nu Hotel Post. Op deze bespreking kwamen 15 personen bijeen en na besprekingen van allerlei aard werd besloten gezamenlijk verschillende soorten brandstoffen aan te kopen. Er werd een voorlopig bestuur gekozen om verdere stappen te ondernemen en prijsopgave der brandstoffen in te winnen. De meeste aanwezigen gaven reeds op hoeveel en welke soort brandstof zij nodig hadden.

In de *Eper Courant* van 2 juni 1906 werden allen die belang hadden bij goede brandstoffen voor betrekkelijk weinig geld, opgeroepen ter vergadering te komen van de voorlopige coöperatieve aankoopvereniging van brandstoffen, op dinsdag 5 juni 1906 om 8 uur 's avonds bij L.J. Alberts te Oene. Op deze advertentie kwamen 50 belangstellenden bijeen en werd besloten om van alle brandstoffen de beste soort aan te kopen. Na deze eerste proef werd afgesproken om in het begin

van 1907 een vergadering te beleggen, waar dan tot definitieve oprichting der aankoopvereniging overgegaan kon worden. Op 28 juni 1907 passeert de oprichtingsakte voor notaris Verkouteren te Epe, ondertekend door 29 personen onder de naam 'Oener Coöperatieve Verbruikersvereniging'. De bouw van het gebouw heeft waarschijnlijk enkele jaren later plaatsgevonden. De grond waarop gebouwd werd, was aangekocht van P. Riphagen.

Als zaakvoerder van de coöperatie werd de heer Jaap Tijssen aangesteld. De heer Tijssen was van beroep kleermaker en woonde in een huis op de plek waar nu het standbeeldje van de marktkoopman staat. Uit notulen van 1920 blijkt dat de zaken behoorlijk uitgebreid waren. Naast brandstoffen werden toen ook kunstmest en veevoederartikelen, zoals lijnkoeken en maïs, verkocht. Binnen dit gebouw was tevens een kantoortje van de Boerenleenbank gevestigd waar op bepaalde dagen zitting werd gehouden.

Het vervoer van goederen vanaf station Epe geschiedde bij inschrijving per jaar. Zo vervoerden de Gebr. Kluin in 1922 kolen voor f 17,47 per 10 ton, veevoeder voor 15,4 cent per 100 kg en kunstmest voor 15 cent per 100 kg. Het malen van maïs gebeurde bij korenmolen Werklust van de Gebr. Witteveen.

Vanwege de groeiende omzet werd in 1920 achter het bestaande gebouw grond aangekocht van P. Riphagen om kolenloodsen te bouwen langs de Kerkweg. Ook werd het kantoortje van de Boerenleenbank uitgebreid met een wachtruimte. Dit werd mogelijk, doordat de kolen naar de nieuwe loods verplaatst werden.

In 1930 bedankte de heer Tijssen als zaakvoerder en werd na sollicitatie de heer H. Jager uit Nunspeet benoemd in deze functie. Onder zijn leiding werd de coöperatie verder uitgebreid. In 1934 werd 14 are grond langs de Keizerstraat aangekocht van C. Dalhuisen. In datzelfde jaar werd de directeurswoning gebouwd voor de som van f 3.478 en op 31 mei 1935 werd de maalderij officieel geopend. De bouwkosten van de nieuwe maalderij annex kantoor bedroegen f 16.000. Omstreeks 1971 fuseerden diverse coöperaties in de Novaco, zodoende werd ook het gebouw in Oene overbodig. Na enkele jaren van leegstand werd het door onbekende oorzaak door brand verwoest en gesloopt. Op deze locatie is thans De Oenerhof gevestigd.

Het werk op 'Boelens Erve'

Enkele plaatjes van Boelens Erve aan de Oosteroenerweg 22.

Deze boerderij staat op de hoek van de Kerkweg en de Oosteroenerweg en is jarenlang bewoond geweest door 'de Kusters'. Boelens Erve is reeds uit een akte bekend van 1669. Na de familie Koster woonde er de familie H. Mulder en thans woont

er de familie Van Gasteren. (Informatie uit *Oene in oude foto's*, 1988, red.)

Het imponerende op de foto, waarop Gerritje Koster de melkbus aan het schoonmaken is, is de pomp. Deze is namelijk vervaardigd uit een eik. Een boom, voor dit doel gebruikt, moet bij voorkeur gegroeid zijn aan de buitenkant van een bos of een houtwal. Verder moet het een goed 'uitgerijpte' boom zijn. Van jonge bomen is het hout niet hard genoeg, wat nodig is voor de duurzaamheid van de pomp. Nadat de boom gekapt is, wordt de stam gladgemaakt met een bijl, het zogenoemde 'bekappen'. De stam moet 3,5 tot 4 m lang zijn, afhankelijk van op welke diepte het water in de grond zit. Daarna moet er een gat door de lengte van de stam geboord worden. Voor dit werk werden vroeger vier verschillende boren gebruikt. Aan het bovenind van de pomp moet het boorgat groter zijn dan aan het onderind, bij de aanvoer van de leiding. Bovenin moeten de terugslagklep en het emmertje hun werk doen. Om alles compleet te maken en het aanzuigen van zand tegen te gaan, werd aan de onderkant van de pomp een plank gemaakt van ongeveer 70 cm lang; er werd zo'n 30 cm van de onderkant een gat dwars door de stam geboord, dat weer in verbinding stond met het andere boorgat. Aldus gemaakt kon de pomp in de put geplaatst worden. Deze 'welputten' waren gemetseld van baksteen. Van boom tot pomp, van pompzwengel tot emmertje en terugslagklep, alsook het aanbouwstuk - was geheel en al handwerk. Voorwaar een knap stukje vakwerk.

Lientje Koster, zuster van Gerritje, was aan de stoel gebonden en verzorgde naai- en verstelwerk

Gerritje Koster aan het melkbussen schoonmaken op Boelens Erve (De foto's van Boelens Erve zijn afkomstig uit 'Oene in oude foto's')

400 JAAR REFORMATIE IN VAASSEN

(2) Opkomend calvinisme

Wim van 't Einde

Het calvinisme drong rond 1550 in de Zuidelijke Nederlanden door. Het duurde maar liefst tien jaar, voordat het ook in het westen merkbaar werd. In Gelre was er vrijwel niets van te merken. In 1566 werd in de hoofdstad van de Nederlanden, Brussel, gediscussieerd om andere (dan katholiek) gelovigen wat meer ruimte te geven. Door deze discussie voelden de protestanten zich vrijer om het nieuwe geloof aan te hangen. Velen zagen dat ook als een politiek standpunt tegen de zittende rooms-katholieke machthebbers. Ondertussen was in het Duitse rijk in 1555 de godsdienstvrede gesloten, waarmee werd bepaald dat het landsheren vrijstond om te kiezen tussen de lutherse belijdenis of het rooms-katholicisme. Hun onderdanen dienden hen in deze keuze te volgen of te emigreren naar een andere staat. Uiteraard hoopten de Nederlanders ook een dergelijke keuzevrijheid te krijgen.

De situatie verslechterde toen de hertog van Alva op het toneel verscheen en grote delen van de Nederlanden bezette. De nieuwe bisschoppelijke organisatie kon nu eindelijk worden doorgevoerd, want verzet ertegen werd als ketters beschouwd. De bisschoppen kwamen weer aan de macht door het Spaanse ingrijpen en dat zou hun later opbreken, want ze werden daardoor partij in de conflicten. Ze werden als Spaansgezind beschouwd. De bisschoppen visiteerden de parochies binnen hun gebied. Vaassen werd in 1571 bezocht door de bisschop van Deventer. De protestanten vluchtten naar plaatsen buiten Gelre en hoopten ooit terug te kunnen keren. Het front bewoog heen en weer en met het front bewoog de scheiding tussen de rooms-katholieken en de protestanten. Het platteland had erg te leiden onder deze omstandigheden.

In 1576 kregen Holland en Zeeland het recht om de protestantse kerkelijke organisatie te laten bestaan. Binnen de andere gewesten bleef het rooms-katholicisme de bevoorrechte godsdienst, maar er kwam wel een einde aan de geloofsvervolgung. Het leidde in Gelre aanvankelijk niet tot een radicale ommekeer, het concilie van Trente had de kerkelijke organisatie herzien en haar geloofspunten scherper verwoord. Geleidelijk kwamen steeds meer ballingen terug met kennis van de ondertussen ook goed schriftelijk verwoorde

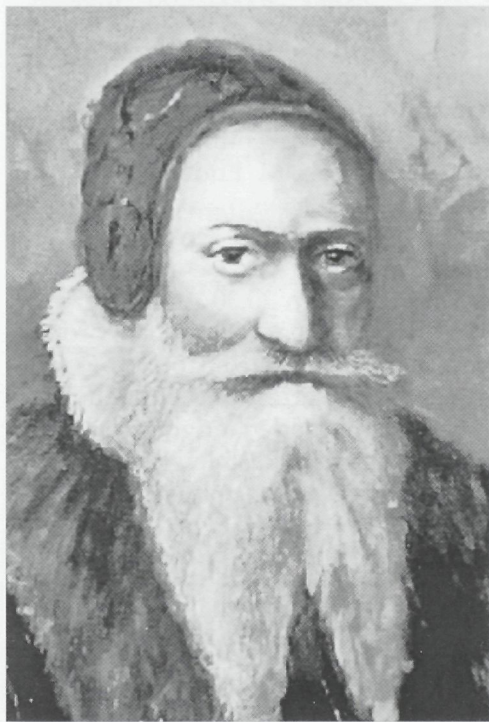
Hertog van Alva

opvattingen van Luther en Calvijn. Alhoewel in 1567 de luthers opgevoede Jan van Nassau stadhouder van Gelre werd, verklaarde hij in 1578 nog dat hij de oude (katholieke) religie zou conserveren. Dat belette hem overigens niet om voor het Gelderse hof en zijn soldaten een calvinistische preek te laten houden. In augustus 1578 kwam er een grote ommekeer toen Johannes Fontanus werd aangesteld als predikant in Arnhem. Hij was in Gulik geboren en opgeleid in Emmerich.

Als predikant deed bij ervaring op in de Palts. In Arnhem ging hij voortvarend te werk. Hij preekte dagelijks op straat en op zondag maar liefst twee keer. Hij wordt wel gezien als de hervormer van Gelre. In de zomer was dat nog wel te doen, maar in de herfst wilde men toch liever in een kerk de diensten houden. De kerk van de minderbroeders en de Janskerk werden door de protestanten in gebruik genomen. Zo ging het ook in Wageningen, Harderwijk, Angerlo, Drempt, Doesburg en Tiel. Gaandeweg kregen de protestanten zo in steeds meer steden voet aan de grond. Wanneer ze in de meerderheid waren, beriepen ze zich

Jan van Nassau (de oude)

Johannes Fontanus

op het recht om de Dorpskerk te kunnen gebruiken. In de steden werd een van de kerken gevraagd. Voor elke gemeente werd een kerkenraad gevormd en op provinciaal niveau ontstond in 1579 een Gelderse synode. In datzelfde jaar nam de stadhouder enkele maatregelen voor de honorering van de protestantse predikanten en schoolmeesters.

In de jaren tachtig van de zestiende eeuw kregen de Spanjaarden de overhand in grote delen van Gelderland. Ondanks deze opmars besloot de Gelderse overheid op 29 januari 1582 dat elke andere dan de 'gereformeerde' religie in het openbaar werd verboden. In het openbare leven moest alles wat aan het rooms-katholicisme herinnerde worden verwijderd, maar in dorpen als Vaassen werd daar niet echt haast mee gemaakt. Kloosters werden ontbonden, maar de kloosterlingen kregen een uitkering en konden soms in de gebouwen blijven

wonen tot ze stierven. De Gelderse reformatie was er een van de geleidelijkheid. Er veranderde veel. In de kerken stond niet meer het altaar centraal, maar de kansel. Allerlei ceremonies vervielen en de zondagsrust werd langzamerhand steeds meer ingevoerd. Wanneer burgers wilden trouwen, dan moest dat in een protestantse kerk gebeuren om geldig te zijn.

Bronnen

Cornelis Hille Ris Lambers, *Kerkhervorming op de Veluwe 1523-1578*, Barneveld, 1890

G. van der Zee, *Kerkgeschiedenis van Vaassen*, Vaassen, 1934

O.J. de Jong, *Geschiedenis van Gelderland, Kerkgeschiedenis*, pagina 331-356

EVENEMENTENAGENDA 2011

Na de winterlezing, die op 15 februari jl. heeft plaatsgevonden, zijn op dit moment voor 2011 twee evenementen gepland.

Ledenvergadering / lezing Gelderse kastelen

Op donderdag 7 april wordt de jaarlijkse ledenvergadering gehouden in 'De Rank', Torenstraat 15 in Vaassen.

AGENDA LEDENVERGADERING D.D. 7 APRIL 2011

1. Opening 19.45 uur
2. Notulen jaarvergadering 2010
3. Verkiezing bestuursleden. Aftredend zijn: mevrouw A. van Dam en de heren S. Leijssen en E. de Jonge. Alleen de laatste stelt zich niet herkiesbaar.
4. Verslag penningmeester, aansluitend verslag van de kascommissie.
5. Verkiezing nieuw kascommissielid (aftredend de heer M. Endendijk)
6. Jubileum 50 jaar Ampt Epe (verslag voortgang)
7. Rondvraag en sluiting (omstreeks 20.15 uur), gevolgd door een pauze.

Na het huishoudelijk deel van de vergadering zal tegen 20.30 uur de lezing 'Gelderse Kastelen van Geldersche Kasteelen' door de heer J. Berends worden gehouden. In deze presentatie worden met name de kastelen op de Oost-Veluwe belicht, waarbij speciale aandacht wordt gewijd aan de Cannenburch in Vaassen, het witte kasteel Staverden en het bijbehorende landgoed, en kasteel Rosendael met het bijzondere kasteelpark. Van enige kastelen komen ook de bewoners en de interieurs ter sprake. De lezing wordt geïllustreerd met ruim 100 dia's.

Voorjaarsexcursie

In aansluiting aan de Winterlezing is er op **zaterdag 28 mei** in en om de Grote Kerk in Epe de voorjaarsexcursie, die eveneens door Jan van Zellem wordt geleid. Aanvang van de excursie 13.30 uur.

INHOUDSOPGAVE

Uit de vereniging	1
'Ampt Epe' aangemerkt als ANBI-instelling	1
Voor aankondiging jubileum/symposium 15 oktober 2011	1
Cassa, burgemeester van Epe in 1944 en 1945 - <i>René E. Taselaar</i>	2
Informatie over Clara Klaver gevraagd	15
Lezersrubriek	16
De gevolgen van het bombardement op Oene in 1945 - <i>Verlag Jan Kiesbrink over een gesprek met mevrouw D. Bosch-Booneman</i>	17
Historisch grondgebruik in de gemeente Epe (13), 8. Beken en watermolens (7) - <i>Peter Stork</i>	20
De Toko - <i>Hans van Ouwerkerk</i>	27
Expositie 'Bouwen in Vaassen'	32
Boekrecensie <i>Blief moar fijn bie het olde</i>	33
Wandelen in de 19e eeuw - <i>Dianne Hamer</i>	34
Uit de historie van Oene (17) - <i>Jan de Graaf</i>	43
400 jaar Reformatie in Vaassen (2) Opkomend calvinisme - <i>Wim van 't Einde</i>	46
Evenementenagenda 2011	48

In dit nummer:

Wie was Jan Jacob Cassa, de burgemeester van Epe van 9 februari 1944 tot 27 april 1945?

Na jarenlang onderzoek kon Vaassenaar René Taselaar deze vraag wel beantwoorden en gaf daarom op uitnodiging van de stichting Broken Wings 40-45 op vrijdag 26 november 2010 een lezing in De Rank. Belangstelling voor de lezing was er zeker, evenals de vraag om een schriftelijke versie van zijn verhaal. De redactie is daarom zeer content met de publicatie over Cassa in dit nummer.

Voor haar promotieonderzoek naar de schrijfster Clare Lennart, pseudoniem van Clara van den Boogaard-Klaver, is drs. Petra Teunissen-Nijssen op zoek naar inwoners van Epe die haar meer kunnen vertellen over het gezin Klaver-Doyer dat van 1910 tot 1917 in Epe en Tongeren woonde. Luite Klaver was een kunst schilder en Gerarda Klaver-Doyer was onder andere lid van de afdeling Epe van de Nederlandsche Bond voor Vrouwenkiesrecht.

Alle informatie is natuurlijk welkom, maar de onderzoekster heeft ook een aantal concrete vragen waar ze graag een antwoord op zou willen hebben.

De Wilhelminaboom voor het oude gemeentehuis in Epe is niet gekapt door de Duitsers in de Tweede Wereldoorlog, zoals vermeld werd in *Ampt Epe* nummer 178. Het juiste verhaal komt nu aan het licht en de treurnis om het verdwijnen van de boom werd destijds in een gedicht weergegeven door Dick van der Veen.

Indrukwekkend is het verhaal over de gevolgen van het bombardement op Oene in 1945 dat Dinie Bosch-Booneman toevertrouwde aan Jan Kieskamp. Dinie was net 17 jaar geworden, toen de bommen op Oene vielen. Het was dinsdag 22 maart 1945: een stralende, zonnige dag.

Historisch grondgebruik in de gemeente Epe gaat dit keer over het Vaassense bekenstelsel dat ondenkbaar is zonder de Cannenburch. In 1660 kregen de heren van genoemd kasteel de volledige beschikking over de gehele Vaassense water-energie. Een boeiend verhaal over beken en watermolens.

Hans van Ouwerkerk vond in zijn boekenkast een boekje dat uitgegeven was ter gelegenheid van het 35-jarig jubileum van De Toko, een winkel in Epe waar de meest uiteenlopende zaken konden worden gekocht: van levensmiddelen tot gereedschappen. In dit nummer een selectie uit deze 'teruggevonden' jubileum-uitgave.

Verder in dit nummer nog de volgende artikelen:

'Wandelen in de 19e eeuw' door Dianne Hamer

'Uit de historie van Oene' door Jan de Graaf

'400 jaar Reformatie in Vaassen' door Wim van 't Einde

Kortom: een uitgave van *Ampt Epe* met voor elk wat wils!